

KS. MARIAN-ALFONS MYRCHA

EKSKOMUNIKA *

3. Środki uświęcające

Do środków uświęcających, jakimi dysponuje Kościół, celem umożliwienia osiągnięcia zbawienia przez wiernych, zaliczyć należy: sakramenta św. i sakramentalia (kan. 2260 §§ 1, 2), odpusty, wstawienictwa i publiczne modły Kościoła (kan. 2262 § 2), pogrzeb kościelny (kan. 2260 § 2).

I. Sakramenta św. i sakramentalia

1. Sakramenta św.

Sakramenta św. są to znaki widzialne ustanowione przez Chrystusa Pana a służące ludziom do pomnożenia lub udzielenia łaski uświęcającej.

A. D a w n e p r a w o

W dawnym prawie obowiązywała zasada, w myśl której wszystkim ekskomunikowanym, a więc nietolerowanym i tolerowanym, wzbronione było godziwe (licite) przyjmowanie sakramentów św. Zasadę tę łatwo ustalić na podstawie zarządzenia wydanego przez papieża Innocentego III (1198—1216), w myśl którego wierni zobowiązani byli nie utrzymywać z ekskomunikowanym żadnej łączności nawet w rzeczach świę-

---

* Patrz początek rozprawy „Polonia Sacra” r. 1957. Nr 4, s. 185—224, c.d. „Polonia Sacra” 1958, Nr 1, s. 81—176.

tych¹⁾, jak i Grzegorza IX (1227—1241), wyjaśniającego co należy rozumieć pod terminem „excommunico”.²⁾ Papież zaznacza, że wyrażenie powyższe oznacza nie tylko ekskomunikę mniejszą, która pozbawia prawa przyjmowania sakramentów św., lecz także i ekskomunikę większą, która wyłącza ze społeczności wiernych. Skoro ekskomunika mniejsza zabraniała ekskomunikowanemu przyjmowania sakramentów św., to tym bardziej ekskomunika większa wywoływała tenże sam skutek.

Zasada ta nie była bezwzględna. Dopuszczała ona wyjątek, jakim była słuszna przyczyna (iusta causa), np. nieświadomość, przymus, obawa śmierci, okaleczenia, zniesławienia.³⁾

Niemniej jednak, gdyby ekskomunikowany przyjął jakiś sakrament, to byłby on ważny, za wyjątkiem sakramentu pokuty⁴⁾, a to z racji braku należytego usposobienia ekskomunikowanego do ważnego przyjęcia tegoż sakramentu⁵⁾.

1) Por. c. 39, X, V, 39; „...Fraternitati tuae taliter respondemus, quod nisi excommunicati a te super absolute sua litteras nostras, vel illius, cui vices nostras in hac parte commisimus, reportaverint, aut alio modo legitime de illorum absolute tibi constiterit, tu, eorum absolute fide non habita, ipsos pro excommunicatis ut prius habeas et facias evitare”.

2) Por. c. 59, X, V, 39: „Si quem sub fac forma verborum: „*Illum excommunico*”, vel simili, a iudice suo excommunicari contigat, dicendum est, eum non tantum minori, quae a perceptione sacramentorum, sed etiam maiori excommunicatione, quae a communione fidelium separat, esse ligatum”.

3) Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 198, n. 189;
Schmalzgruber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 128;
Suarez F., *De censuris*, disp. X;
Kober T., *Der Kirchenbann*, 230;
Reiffenstuel A., *Jus can.*, lib. V, tit. 39, n. 61.

4) Por. c. 32, X, V, 39;
Schmalzgruber F., lib. V, tit. 39, n. 140 sq.;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 206, n. 144.

5) Por. Opieliński J. *O cenzurach kościelnych*, 207, n. 144: „Wątpliwość może powstać tylko przy dwóch Sakramentach, pokuty i małżeństwa, dla specjalnego ich charakteru; pierwszy jest ustanowiony per modum iudicii, drugi co do istoty jest kontraktem, do którego w Nowym Zakonie dodana jest tylko łaska uświęcająca. Ponieważ zaś władza sądenia i sposób ważnego zawierania kon-

Uzasadnienie powyższej tezy jest następujące: ekskomunika nie jest i nie może być przyczyną unieważniającą sakramenta św., ponieważ istota i ważność sakramentu zależy od materii, formy i intencji — warunków ustanowionych prawem Bożym, których Kościół swoją powagą zmienić nie może.

traktów w każdym społeczeństwie od najwyższej zależy zwierzchności, dlatego ważność obu rzeczonych sakramentów zawisała od Kościoła, który sam jeden otrzymał od Boga władze nad nimi. Jednocześnie Kościół nie upatruje w ekskomunice przeszkody rozrywającej małżeństwo, w czem wszyscy uczeni są zgodni. Owszem ważność małżeństwa w klątwie zawartego wynika z *C. Significasti 6, de eo qui duxit*. Św. Penitencjaria zapytana: „*Quomodo se gerere debeant parochi in celebratione matrimoniorum illorum, qui notorie in ecclesiasticas censuras inciderint?*” odpowiedziała dnia 10 grudnia 1860 roku: „*Curandum pro viribus, ut ecclesiasticis censuris innodati deoito modo cum Ecclesia reconcilietur, ac si reconciliari recusent, et nisi matrimonium celebretur, gravia inde mala imminere videantur; Parochus Ordinarium consulat, qui habita rerum et circumstantiarum ratione omnibusque perpensis, quae a probatis auctoribus et praesertim a S. Alphonso, lib. 6, tract. 1, cap. 2, n. 54, traduntur, ea declaret quae magis expedire in Domino id iudicaverit, exclusa tamen semper missae celebratione*”. Por. *Seredi J., C. J. C. Fontes, VIII, 455, n. 6426*.

W sprawie ważności małżeństw masonów, podlegających ekskomunice, wikariusz apostolski w Bombay zwrócił się z następującym pytaniem do św. Kongregacji św. *Officium: „Utrum iuramentum massonicum non retractatum considerari et tractari possit vel debeat ad instar impedimenti matrimonium impediens aut etiam dirimentis, et quae cautelae exigi debeant, ut matrimonium puellae catholicae cum viro Franco Muratore jurato licite aut etiam valide a parochi benedici possit*”. Odpowiedź z dnia 21 lutego 1883 roku brzmiała: *quod attinet ad matrimonium, in quo una contrahentium pars clandestinis aggregationibus notorie adhaereat, donec Apostolica Sedes generale decretum hac in re non ediderit, oportet, ut pastores caute ac prudenter se gerant, et debent potius in casibus particularibus ea statuere quae magis in Domino expedire id iudicaverint, quam regula generali aliquid decernere*”. *Omnino vero excludatur celebratio sacrificii Missae, nisi quando gravia adiuncta aliter exigant*”. Por. *Gasparri P., C. J. C. Fontes, IV, 412, n. 1079; Acta S. Sedis, XXVI, 512*.

Ważność małżeństw zawartych przez masonów stwierdzona została już uprzednio dekretem św. Kongregacji św. *Officium* z dnia 21

W związku z powyższym zakazem na wszystkich szafarzy sakramentów św. rozciągał się obowiązek nie udzielania tychże ekskomunikowanym.⁶⁾ Przyczyny tego zakazu dopatrywano się w prawie Bożym i to odnośnie wszystkich ekskomunikowanych. Prawo Boże zabrania udzielania sakramentów św. niegodnym. Wszyscy ekskomunikowani uznawani są za takich. Co się tyczy nietolerowanych, to ponadto także i w zakazie kościelnym, zawartym w wyroku nakładającym cenzurę, ponieważ udzielanie sakramentów św. zawierałoby wzbronienie współdziałanie z ekskomunikowanym „*in divinis*”.

Sankcje karne. Papież Bonifacy VIII (1294—1303), do ekskomuniki większej, jaką zaciągał duchowny za udzielenie sa-

---

sierpnia 1861 r. „*Anne licitum est matrimonii eorum assistere qui non solum sint e secta protestantium, sed etiam a societate muratorum liberorum si huiusmodi ducere velint catholicos?*

2. *Si petentes matrimonium fuerint equidem catholici, sed obliti omnino expertes religionis per varios annos, tandem socios se iunxerint liberis muratoribus; si huiusmodi velint matrimonium contrahere cum catholicis quin prius libetis muratoribus renuciaverint, num licite talibus matrimoniis assistendum est?*

R. *Quoad assistentiam matrimoniis eorum qui pertinent ad societatem liberorum muratorum parochi et missionarii se gerant uti cum agitur de praestanda assistentia matrimoniis eorum qui tamquam publici peccatores habentur. Cum vero usque adhuc Apostolica Sedes nullum generale decretum super ha re tulerit, oportet ut Pastores caute ac prudentes se gerant: quoniam vero dengata facultate contrahendi huiusmodi matrimonia nonnum passione forsan abrepti, parochi ac testium praesentiam negligerent, initoque tantum contractu civili, vitam in concubinato degerent, (quod ubi viget decretum Tametsi Conc. Trid. Sess. XXIV, de ref. matrim., c. 1. verisimum est) ideo urgente necessitate pro casibus, ut dictum est, particularibus, poterunt ea decerni quae magis in Domino expedire fuerint iudicaturi”.* Por. *Gasparri P., C. J. C. Fontes*, IV, 239, n. 967; *Collectanea S. C. de Prop. Fide*, I, n. 1219.

6) Por. *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 198, dop. 271: „quoad toleratos vetat ius divinum prohibens ministrare sacramenta indigno, quoad vitandos praeterea lex Ecclesiae in sententia excommunicationis contenta, cum illa ministratio contineat vetitam communicationem in divinis”. *Suarez F., De censuris*, disp. X, sect. 2. n. 1—7; *Kober F., Der Kirchennbann*, 284. *Hyland F., Excommunication...*, 75.

kramentów św. publicznie ekskomunikowanym, dodaje karę interdyktu zabraniającego wstępu do Kościoła. Była to kara „*latae sententiae*” na co wskazuje słowo „*noverint*”⁷⁾. Duchownych, którzy świadomie i dobrowolnie uczestniczyli w obrzędach Bożych z ekskomunikowanym papież Klemens III (1187—1191) karze ekskomuniką większą zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej.⁸⁾ Papież Bonifacy VIII nie znosi dawnej sankcji karnej, lecz jeszcze ją obostrza. Papież Klemens V (1305—1314) na soborze w Vien postanawia, że zakonnik, któryby się ośmielił udzielić sakramentu pokuty imiennie ekskomunikowanemu i ogłoszonemu przez papieża zaciąga „*ipso facto*” ekskomunikę zastrzeżoną papieżowi.⁹⁾ Jest tu powtórzona ta sama sankcja karna, o której była mowa wyżej.¹⁰⁾

Zmiany w tej materii wprowadził papież Pius IX (1846 — 1878) konstytucją „*Apostolicae Sedis*”. W myśl rzeczonej konstytucji duchowni, którzy świadomie udzielają sakramentów św. imiennie ekskomunikowanym (nietolerowanym) karani są tylko interdyktem „*latae sententiae*”. Mocą powyższej

7) Por. c. 8, V, 7 in VI-o: „...aut excommunicatos publice... ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta... admittant. Qui vero contra praesumpserint, praeter alias poenas a iure statutas ingressum ecclesiae sibi noverint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, satisfecerint competenter”.

8) Por. c. 18, X, V, 39: „Verum clericos (illos), qui scienter et sponte participaverunt excommunicatis a nobis, et ipsos in officiis receperunt, eadem excommunicationis sententia cum ipsis non dubitamus involvi; quos etiam pro beneficio absolutionis habendo ad nos volumus cum literarum tuarum insinuatione remitti”.

9) Por. c. 1, V, 7 in Clem.: „Religiosi, qui excommunicatos a canone, praeterquam in casibus a iure expressis vel per privilegia sedis apostolicae concessis eisdem, vel a sententiis per statuta provincialia aut synodalia promulgatis, seu, (ut verbis eorum utamur), a poena et culpa absolvere quemquam praesumpserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto, per sedem apostolicam duntaxat absolvendi, ...”.

10) Por. Suarez F., *De censuris*, disp. X, sect. 2, n. 8—12; Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, 53 sq.; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 198, dop. 272.

ustawy zniesiona została ekskomunika większa, zatrzymany natomiast został interdykt.

Odnosnie natomiast duchownych, którzy świadomie i dobrowolnie biorą udział w obrzędach religijnych z osobami imiennie ekskomunikowanymi przez papieża nie nastąpiła zmiana sankcji karnej. W myśl konstytucji „Apostolicae Sedis”, dopuszczający się powyższego przestępstwa karani są ekskomuniką „latae sententiae” w zwykły sposób zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej.¹¹⁾

B. K o d e k s p r a w a k a n o n i c z n e g o

1. Przepisy prawne dotyczące ekskomunikowanych

Kodeks prawa kanonicznego nawiązuje w tej materii do dawnego prawa. Wyrazem tego jest kanon 2260 1: „*Nec potest excommunicatus Sacramenta recipere*”.

Ekskomunikowany nie może przyjmować sakramentów św. Prawodawca wyraża się tu ogólnie, a więc zakaz powyższy dotyczy wszystkich ekskomunikowanych, to jest nie tylko nietolerowanych, ale także i tolerowanych bez względu na to, czy ich ekskomunika będzie faktycznie lub prawnie notoryczną, czy też nie. Podkreślić tu należy, że zakaz powyższy dotyczy godziwości, a nie ważności przyjętych sakramentów św. Uzasadnienia powyższego przepisu należy dopatrywać się w tym, że przyjmowanie sakramentów św. przez ekskomunikowanych jest niegodziwe z racji cenzury, pominąwszy brak dyspozycji duchowej u tychże do godziwego przyjęcia sakra-

---

11) Por. *Gasparri P., C. J. C. Fontes*, III, 24, n. 552: „§ II. Excommunicationes latae sententiae Romani Pontifici reservatae. 17. Clericos scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim ea communicatis et ipsos in officis recipientes”.

„VI. Interdicta latae sententiae reservata. 2. Scienter celebrare vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Judice, vel a iure interdictis, aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica Sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, compententer satisfecerint”.

mentów. Wyjątkowo przyjęcie sakramentów św. przez ekskomunikowanych będzie godziwe przy zaistnieniu przyczyny przewidzianej w kanonie 2232 § 1, to jest, gdy skazanemu grozi zniesławienie z powodu przestrzegania cenzury. Inną przyczyną będą sytuacje usprawiedliwiające od zachowania prawa kościelnego, w myśl zasady, że „*lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo*”. Do nich zaliczyć należy: niezawinioną nieświadomość, przymus psychiczny (*metus gravis*) z powodu grożącego niebezpieczeństwa śmierci, okaleczenia, utraty dóbr itp. Słusznie zauważa Roberti, że tego rodzaju sytuacje ekskuzujące są nader rzadkim wypadkiem¹²⁾.

Zakaz przyjmowania sakramentów św. przez ekskomunikowanych obowiązuje tychże pod rygorem godziwości, jak wyżej zaznaczono, a nie ważności. Konsekwencją powyższego stwierdzenia jest fakt, że sakramenta św., przyjęte przez ekskomunikowanych są zawsze ważne, ponieważ instytucja Chrystusa Pana nie może ulegać zmianie z powodu kar ustanowionych przez Kościół. Wyjątek stanowi sakrament pokuty, ale i w tym wypadku przyczyną nieważności sakramentu nie jest ekskomunika, lecz brak odpowiedniej dyspozycji u penitenta, przystępującego w złej wierze do tegoż sakramentu. Co więcej i sakrament pokuty będzie ważnie przyjęty przez ekskomunikowanego, jeśli penitent przystępuje do niego w dobrej wierze, np. w nieświadomości zaciągniętej cenzury lub zapomnienia. Jest to opinia ogólnie przyjęta przez teologów za wyjątkiem niektórych będących zdania odmiennego¹³⁾.

---

12) Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 392, n. 333; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 210, n. 1773; Sole I., *De delictis et poenis*, 154, n. 216; Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 172, n. 63; Cappello F., *De censuris*, 137, n. 147; Hyland F., *Excommunication...* 75.

13) Por. Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, 54; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 189; Sole I., *De delictis et poenis*, n. 217; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 210, n. 1773; Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 393, n. 333; Hyland F., *Excommunication* 75; Cappello F., *De censuris*, 138, n. 147. Cappello F., *De Sacramentis*, I, n. 81 sq.; Jombart É., *Excommuni-*

To co wyżej było powiedziane odnosi się także do heretyków i schizmatyków, którzy po dojściu do używania rozumu w publiczny sposób pozostają w herezji lub schizmie. Nie wolno im przyjmować sakramentów św., choćby nawet byli w dobrej wierze, chyba, że wpierw wyrzekną się błędów i powrócą do Kościoła.¹⁵⁾ Stwierdza to wyraźnie prawodawca w kanonie 731 § 2. „*Vetitum est Sacramenta Ecclesiae ministrare haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus reiectis, Ecclesiae reconciliati fuerint*”.

2. Przepisy prawne dotyczące szafarzy sakramentów św.

Zasada. Szafarzom przysługuje prawo udzielania sakramentów św. ekskomunikowanym dopóki ich kara nie stanie się faktycznie lub prawnie notoryczną. Zasada powyższa jest konsekwencją przepisu zawartego w kanonie 2232 § 1, w myśl którego przełożeni nie mogą domagać się przestrzegania cenzury „*latae sententiae*” poza wypadkiem, gdy przestępstwo jest notoryczne: — „*et in foro externo ab eo eiusdem poenae observantiam exigere nemo potest, nisi delictum sit notorium...*”. Niemniej jednak przy administrowaniu sakramentów św. należy mieć na uwadze przepisy szczególne. I tak,

---

cation, w Dictionnaire de droit canonique, V, fasc. XXVII, col. 620; Vermeersch-Creusen, Epitome, III, 279, n. 462; Cerato P., Censurae vigentes, 48, n. 37; D'Annibale J., Summula, I, n. 360, dop. 5.

Hollweck J., Die Kirchliche Strafgesetze, 117, § 46, dop. 3; Sallucci R., Il diritto penale secondo il Codice di diritto canonico, V, 251—252; De Meester A., Juris canonici et juris canonico-civilis compendium, III, pars 2, 195, n. 1758; Pélle P., Le droit pénal de l'Église, 137, n. 88; Wernz F., — Vidal P., Jus canonicum, VII, 306, n. 279; Augustinae, A commentary on the new Code of Canon Law, VIII, 180 wyraża odmienny pogląd.

Penitentowi, który na spowiedzi wyzna, że zwolniony został z cenzury należy wierzyć, ponieważ domniemywa się, że nie chce on popełnić grzechu. Por. *Roberti F. De delictis et poenis, I, pars II, 393, dop. 3; D'Annibale, Summula, I, n. 360, dop. 3.*

¹⁵⁾ Por. *Wernz F.: — Vidal P., Jus canonicum, VII, 306, 307, nr. 279.*

odnośnie sakramentu Eucharystii, kanon 855 § 1, w myśl którego nie wolno dopuścić do Stołu Pańskiego ekskomunikowanych, obłożonych interdyktem lub obciążonych infamią oraz wogóle jawnie niegodnych, o ile nie okażą wyraźnej skruchy i rzetelnej poprawy oraz nie naprawią zgorszenia. Zakaz ten dotyczy także grzeszników niejawnych, ale niepoprawnych, o ile chcą przystąpić do Stołu Pańskiego w ukryciu (kan. 855 § 2).¹⁶⁾

Ponadto wzbronione jest administrowanie sakramentów św. heretykom i schizmatykom, będącym w dobrej wierze i proszącym o ich udzielenie, chyba że porzucą swe błędy i pojedną się z Kościołem. Kan. 731. § 2. „*Vetitum est Sacramenta Ecclesiae ministrare haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus reiectis, Ecclesiae reconciliati fuerint*”.

Nie może także proboszcz asystować przy zawieraniu małżeństwa przez ekskomunikowanego, którego kara jest notoryczną, chyba, że zajdzie słuszna przyczyna, a uprzednio, o ile to jest możliwe, zasięgnie rady u ordynariusza. Kan. 1066. „*Si publicus peccator aut censura notorie innodatus prius ad sacramentalem confessionem accedere aut cum Ecclesia reconciliari recusaverit, parochus eius matrimonio ne assistat, nisi gravis urgeat causa, de qua, si fieri possit, consulat Ordinarium*.^{16a)}

Nie mogą natomiast szafarze udzielać sakramentów św. ekskomunikowanym za przestępstwo faktycznie notoryczne (excommunicatis notoriis de facto), jak też prawnie notorycz-

---

¹⁶⁾ Por. Kan. 855 § 1. „*Arcendi sunt ab Eucharystia publice indigni, quales sunt excommunicati, interdicti manifestoque infames, nisi de eorum poenitentia et emendatione constet et publico scandalo prius satisfecerint*”.

§ 2. *Occultos vero peccatores, si occulte petant et eos non emendatos agnoverit, minister repellat; non autem, si publice petant et sine scandalo ipsos praeterire nequeat*”.

^{16a)} Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 393, n. 333; *Berutti Ch., Institutiones iuris canonici*, VI, 172, 63; *Wernz F., — Vidal P., Jus canonicum*, VII, 306, 307, n. 279.

nym, to jest ekskomunikowanym, co do których zapadł wyrok orzekający lub stwierdzający powyższą karę, a tym więcej ekskomunikowanym nietolerowanym (vitandi).

Ekskomunikowany nietolerowany, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1, 1-o, powinien być natychmiast pozbawiony prawa przyjmowania sakramentów św. z chwilą, gdy zostanie stwierdzone popełnienie przez tegoż przestępstwa czynnego znieważenia papieża (kan. 2260, §1, 2232 §1; 731 §2, 850 §1).

Od tej zasady przewidziany jest wyjątek w kanonie 882 i 2252, jakim jest niebezpieczeństwo śmierci. W niebezpieczeństwie śmierci (in articulo mortis) można udzielić wyżej wymienionym ekskomunikowanym, a więc także i nietolerowanym Wiatyku. Jest to opinia ogólnie przyjęta przez teologów.¹⁷⁾ Udzielenie Wiatyku winna poprzedzić spowiedź oraz absolucja z grzechów i cenzur, o czym wyraźnie wspominają wyżej wymienione kanony.¹⁸⁾

3. Sankcje karne

Zakaz udzielania sakramentów św. ekskomunikowanym poparty jest sankcjami karnymi, przewidzianymi w kanonie 2364 i 2338 §2.

17) Por. *D'Annibale J., Summala*, n. 360, dop. 5; *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 393, dop. 5.

18) Por. kan. 882. „In periculo mortis omnes sacerdotes, licet ad confessiones non a probati, valide et licite absolvunt quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis aut censuris, quantumvis reservatis et notoriis, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus, salvo praescripto can. 884, 2252”.

Kan. 2252. „Qui in periculo mortis constituti, a sacerdote, specialis facultatis experte, receperunt absolutionem ab aliqua censura ab homine vel a censura specialissimo modo Sedi Apostolicae reservata, tenetur, postquam convalescerint, obligatione recurrendi, sub poena recidientiae, ad illum qui censuram tulit, si agatur de censura ab homine; ad S. Paenitentiarium vel ad Episcopum aliumve facultate praeditum, ad normam can. 2254 § 1, si de censura a iure; eorumque mandatis parendi”. Por. *Myrcha M., Zwalnianie z cenzur w świetle przepisów prawa kanonicznego*. *Polonia Sacra* 1957, nr 1, 185—210.

Kanon 2364. „*Minister qui ausus fuerit Sacramenta administrare illis qui iure sive divino sive ecclesiastico eadem recipere prohibentur, suspendatur ab administrandis Sacramentis per tempus prudenti Ordinarii arbitrio definiendum allisque poenis pro gravitate culpae puniatur, firmis peculiaribus poenis in aliqua huius generis delicta iure statutis*”.

Szafarza, który ośmiela się udzielić sakramentów św. tym, którym prawo Boskie lub kościelne ich zabrania, należy zasuspendować od udzielania sakramentów na czas, jaki ordynariusz roztropnie oznaczy i skazać na inne kary w miarę winy; w mocy pozostają nadto kary, jakie prawo przepisuje na niektóre tego rodzaju przestępstwa, np. kan. 2338 §2, 2370,

Kan. 2338 §2. „*Impedentes quodvis auxilium vel favorem excommunicato vitando in delicto propter quod excommunicatus fuit, itemque clerici scienter et sponte in divinis cum eodem communicantes et ipsum in divinis officiis recipientes, ipso facto incurrunt in excommunicationem Sedi Apostolicae simpliciter reservatam*”.

Ci, którzy ekskomunikowanemu nietolerowanemu w jakikolwiek sposób pomagają lub popierają go w przestępstwie, z powodu którego został ekskomunikowany, zaciągają tym samym ekskomunikę zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej w zwykły sposób; tej samej karze podlegają duchowni, którzy świadomie i dobrowolnie uczestniczą z nietolerowanym w obrzędach religijnych lub dopuszczają go do nich.

Inną karę przewiduje prawodawca za przestępstwo udzielenia sakramentów św. ekskomunikowanym tolerowanym, a inną nietolerowanym. W pierwszym wypadku karze karami „*ferendae sententiae*”: suspensją od udzielania sakramentów św. i innymi karami w zależności od winy sprawcy. Długość trwania suspensy oraz rodzaj i wielkość innych kar pozostawia prawodawca swobodnemu uznaniu sędziowskiemu. W drugim — ściga przestępców karami „*latae sententiae*” — ekskomuniką w specjalny sposób zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej.

2. Sakramentalia.

1. Pojęcie

Określenie sakramentaliów podaje prawodawca w kanonie 1144: „*Sakramentalia sunt res aut actiones quibus Ecclesia, in aliquam Sacramentorum imitationem, uti solet ad obtinendos ex sua impetratione effectus praesertim spirituales*”.

Sakramentalia są to rzeczy lub czynności, których Kościół zwykł używać na wzór sakramentów w celu uzyskania przez swe wstawiennictwo (ex sua impetratione) pewnych skutków zwłaszcza duchownych.

Sakramentalia wykazują pewne podobieństwo z sakramentami. Są to znaki zewnętrzne, złożone zazwyczaj z materii i formy oraz powodują pewne skutki duchowne u tych, którzy się nimi posługują. Zachodzi jednak zasadnicza różnica między nimi: uwidacznia się ona w pochodzeniu; sakramenta ustanowił Chrystus Pan, sakramentalia zaś — Kościół; sakramenta działają ex eperē operato, sakramentalia — ex impetratione Ecclesiae (ex opere operantis).

2. Podział

1. Ze względu na przedmiot sakramentalia dzielą się na rzeczy poświęcone dla użytku wiernych, np. woda święcona, gromnica, i czynności ustanowione w tymże celu, np. błogosławieństwo papieskie.

2. Ze względu na cel rozróżniamy błogosławienia (benedictiones) i zaklęcia (exorcismi).

3. Ze względu na skutek rozróżnia się błogosławienia (benedictiones invocativae) i poświęcenia (benedictiones constitutivae). Błogosławienie, nie zmieniając stanu rzeczy lub osoby pobłogosławionej, uprasza u Boga jakieś dobro doczesne lub nadprzyrodzone. Takim jest np. błogosławienie chorych, domów itp. Poświęcenie nadaje osobom lub przedmiotom charakter osoby lub rzeczy świętej, wyłącza z użytku doczesnego, a przeznaczają do użytku religijnego, np. poświęcenie kościoła, cmentarza, udzielenie tonsury itp. Poświęce-

nia dokonywa się bądź tylko słowami (*benedictio constitutiva verbalis*), bądź też przez słowa i namaszczenie olejem św. (*benedictio constitutiva realis*). Ten drugi rodzaj poświęcenia nazywa się konsekracją.

4. Ze względu na szafarza sakramentalia (poświęcenia, błogosławienia) są: zastrzeżone — papieżowi, biskupom, członkom pewnych zakonów i niezastrzeżone. Niektóre z niezastrzeżonych poświęceń i błogosławieństw należą z prawa do proboszcza. Inny kapłan nie może godziwie ich dokonywać bez jego pozwolenia; takimi są: poświęcenie wody chrzcielnej, uroczyste poświęcenie pól, zboża, domów w Wielką Sobotę.¹⁾

3. Przepisy prawne dotyczące ekskomunikowanych

A. Przyjmowanie sakramentaliów

Kwestię, czy wolno ekskomunikowanym przyjmować sakramentalia reguluje Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2260 §1: „*Nec potest excommunicatus Sacramenta recipere; imo post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam nec Sacramentalia*”.

Prawodawca odróżnia tu dwie grupy ekskomunikowanych: przed wyrokiem skazującym lub wyjaśniającym i po wyroku. Do każdej z tych grup stosuje inne przepisy.

1. *Zasada*. Ekskomunikowany przed wyrokiem orzekającym lub stwierdzającym powyższą karę może przyjmować sakramentalia. Aczkolwiek zasada ta nie jest wypowiedziana wyraźnie, to niemniej wynika ona jasno z kanonu 2260 § 1. W kanonie tym zabrania prawodawca przyjmować sakramentalia ekskomunikowanych po wyroku. Wynika stąd „*a contrario*”, że wolno im je przyjmować przed wyrokiem.

2. *Wyjątek*. Nie wolno ekskomunikowanym przyjmować sakramentaliów, jeśli połączone to jest z uczestnictwem w obrzędach religijnych, w których, zgodnie z kanonem 2259 §1, udział ekskomunikowanym jest wzbroniony. Wyjątek ten

---

1) Por. Bączkowiec F. — Baron J., *Prawo kanoniczne*, II, 183, 14, n. 281.

nie będzie miał zastosowania, jeśli zachodzi przyczyna usprawiedliwiająca od podporządkowania się cenzurze, jaką jest w myśl kanonu 2232 §1 grożące niebezpieczeństwo zniesławienia siebie. W tym wypadku wolno ekskomunikowanym brać udział w obrzędach religijnych, a w konsekwencji i przyjmować sakramentalia.

2. *Ekskomunikowani po wyroku orzekającym lub stwierdzającym*, a tym więcej ogłoszeni jako *nietolerowani (vitandi)* nie mogą przyjmować sakramentaliów. Wyraźnie przewiduje to kanon 2260 §1: „...*imo post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam nec sacramentalia*”.

W myśl kanonu 1145 ustanawianie nowych sakramentaliów, autentyczne tłumaczenie już istniejących, znoszenie ich i zamiana należy wyłącznie do Stolicy Apostolskiej.²⁾

Czy przepis kanonu 2260 §1 obowiązuje pod rygorem *nieważności*, czy tylko *niegodziwości*? Innymi słowy, czy sakramentalia przyjęte przez ekskomunikowanych po wyroku orzekającym lub stwierdzającym są ważne? Kwestia ta jest dyskutowana wśród kanonistów i dość różnie rozstrzygana. M. C. A. Coronata uważa za niepodlegające żadnej dyskusji, iż przyjęcie błogosławienia (*benedicto constitutiva*) jest ważne, natomiast nie da się tego z całą pewnością powiedzieć o poświęceniach (*benedictio invocativa*).^{2a)} Roberti³⁾ jest zdania, że w wielu wypadkach przyjęcie ich przez wymienionych ekskomunikowanych jest nieważne, aczkolwiek niekiedy uznać należy je za ważne. Jako rację przytacza argument zaczerpnięty z kanonu 2262 §1, w myśl którego pozbawieni są oni wstawiennictwa Kościoła oraz nie mają żadnego udziału w publicznych modłach Kościoła. Pogląd wyżej podany uznać należy za słuszny, a w związku z tym przyjąć, że w zasadzie sakramentalia przyjęte przez ekskomunikowanych po wyroku

2) Por. Kan. 1145: „*Nova Sacramentalia constituere aut recepta authentice interpretari, ex eisdem aliqua abolere aut mutare, sola potest Sedes Apostolica*”.

2a) Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*. IV. 219, n. 1780; Hyland E., *Excommunication* 82.

3) Por. Roberti F. *De delictis et poenis*, I, pars II, 394, n. 333.

orzekającym lub stwierdzającym są nieważne. Przemawia za tym zakaz przyjmowania tychże przez wymienionych ekskomunikowanych, jak też przepis kanonu 2202 §1 wyżej przytoczony. Skoro prawodawca odmawia im udziału w publicznych modłach Kościoła oraz wstawiennictwa, analogicznie mniemać należy, że pozbawia także ważności sakramentalia przyjęte przez nich z naruszeniem poważnego zakazu. Mówie w zasadzie, ponieważ Kościół często ze względu na dobro publiczne uznaje je za ważne, np. przyjęcie święceń mniejszych przez wyżej wymienionych ekskomunikowanych.⁴⁾

Zauważyć należy, że Kodeks zabrania ekskomunikowanym po wyroku przyjęcia sakramentaliów (receptionem). Zgodnie z zasadami interpretacyjnymi, zawartymi w kanonie 18 i 19 „receptio” nie oznacza „usus”, a więc korzystanie (usus) z sakramentaliów, np. wody poświęconej, nie jest wzbronione omawianym ekskomunikowanym. Przemawia za tym także brak zakazu w powyższej materii w dawnym prawie kanonicznym.⁵⁾

Ekskomunikowany „vitandus”, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1, 1-o, zasadniczo powinien powstrzymać się od przyjmowania sakramentaliów, chyba wyjątkowo ze względu na grożące mu zniesławienie uwolniony będzie od podporządkowania się cenzurze (kan. 2232 § 1). Zakaz powyższy jest wynikiem przepisu kanonu 2260 § 1. Inną racją jest postanowienie kanonu 2259 § 1, mocą którego pozbawiony jest on prawa udziału w obrzędach religijnych, co pociąga za sobą także zakaz przyjęcia sakramentaliów.

B. Udzielanie sakramentaliów ekskomunikowanym

Szafarzem sakramentaliów jest duchowny wyposażony w potrzebną władzę, o ile mu jej używanie nie zostało wzbronione przez zwierzchność kościelną. (kan. 1146).

4) Por. Paschang John Linus, *The Sacramentals according to the Code of canon law*, Washington 1925, 74.

5) Por. Hyland E., *Excommunication* 78, 79, sq.; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 220, n. 1780.

Szafarze mogą udzielać sakramentaliów ekskomunikowanym, dopóki ich kara nie będzie faktycznie notoryczną. Zasadę tą łatwo ustalić na podstawie kanonu 2260 § 1 i kanonu 2232 § 1.

Faktycznie notorycznym należy odmówić sakramentaliów, a to z uwagi i na to, że do udzielenia ich konieczne jest sprawowanie obrzędów religijnych, w których nie mogą uczestniczyć ekskomunikowani (kan. 2259 § 1).

Szafarze nie mogą natomiast udzielać sakramentaliów ekskomunikowanym po wyroku orzekającym lub stwierdzającym. Uzasadnienie jest tu proste. Prawodawca zabrania im przyjmowania sakramentaliów (kan. 2260 § 1). Skoro nie wolno im przyjmować sakramentaliów, to jasnym jest, że nie wolno ich udzielać tymże.

Ekskomunikowanego nietolerowanego, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1 1-o, należy pozbawić udziału w obrzędach religijnych z chwilą, gdy jego przestępstwo stanie się znane, (kan. 2259 § 1) a w związku z tym wyłączyć z grona uprawnionych do przyjmowania sakramentaliów (kan. 2232 § 1).³⁾

II. Ś w i ę c e n i a

Święcenia (*ordines sacri*) częściowo zaliczają się do sakramentów św., częściowo do sakramentaliów. Sakramentami są: święcenia wyższe: sakra biskupia, kapłańskie, diakońskie, a według niektórych autorów także subdiakońskie. Mniejsze święcenia stanowią sakramentalia.¹⁾

A. Przepisy dotyczące ekskomunikowanych.

Wszystkim ekskomunikowanym, nawet tym, których przestępstwo i kara są tajne, wzbronione jest przyjmowanie

3) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 393, 394, n. 333; *Wernz F. — Vidal P., Jus canonicum*, VII, 306, n. 279; *Coronata F., De censuris*, 137—139, n. 147, n. 148.

1) Por. *Gasparri P., Tractatus canonicus de sacra ordinatione*, Parisiis 1893, I, n. 33, 41; *Many S., Praelectiones de Sacra Ordinatione*, Parisiis 1905, n. 11; *Wernz F., Jus decretalium*, II, n. 18.

jakichkolwiek święceń zarówno wyższych, jak i niższych, a nawet pierwszej tonsury (kan. 950). Zakaz powyższy umotywowany jest przepisem kanonu 2259 § 1, wzbraniającym ekskomunikowanym brania udziału w obrzędach religijnych, podczas których udziela się święceń, jak też i kanonem 2260 § 1, nie zezwalającym na przyjmowanie sakramentów św., oraz kan. 2265 § 1, 3-o, gdzie wyraźnie jest zaznaczone, że ekskomunikowanemu nie wolno przyjmować święceń.

Nadmienić należy, że wyjątek, o którym jest mowa w kanonie 2232 § 1 nie będzie miał tu zastosowania, a to z tej racji, że zasadniczo nikt nie jest obowiązany przyjąć święceń. Trudno więc przypuścić, ażeby zaistniał taki wypadek, iż ktoś zgodnie z kanonem 2232 § 1 z powodu grożącego mu zniesławienia nie był obowiązany do przestrzegania cenzury, a w skutek tego posiadał uprawnienie do przyjęcia święceń.²⁾

B. Przepisy dotyczące przełożonych.

Przełożeni nie mogą udzielać święceń ekskomunikowanym faktycznie notorycznym, a to z uwagi na przepis kanonu 2232 § 1, w myśl którego powinni wymagać od podwładnych podporządkowania się karze, jak też i kanonu 2259 § 1, zgodnie z którym ekskomunikowani są wykluczeni z obrzędów religijnych.

Zakaz ten w bardziej rygorystyczny sposób ma być zastosowany do ekskomunikowanych po wyroku orzekającym lub stwierdzającym, albo ogłoszonych jako nietolerowani (vitandi). W kanonie 2265 § 1, 3-o, prawodawca mówi ogólnie, że ekskomunikowany nie może być dopuszczony do święceń. Wyrażenie „*Quilibet*” oznacza, że przepis powyższy dotyczy wszystkich ekskomunikowanych, a więc w pierwszym rzędzie tych, do których prawodawca stosuje surowsze zarządzenia, jakimi są ekskomunikowani nietolerowani oraz tolerowani po wyroku orzekającym lub stwierdzającym karę.

---

²⁾ Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 394, 395, n. 333.

Kanon 2265 § 1, 3-o brzmi: „*Quilibet excommunicatus... Promoveri nequit ad ordines*”.

Pozostali ekskomunikowani, to jest ci, którzy nie są notoryczni ani prawnie, ani faktycznie, lecz co do których w jakiś sposób stwierdzono, że są karani ekskomuniką, powinni być niedopuszczeni do święceń z tytułu, że są niegodni.

Zakaz powyższy obowiązuje pod rygorem godziwości (*lícite*), a nie ważności (*valide*). Konsekwencją powyższego jest, że wszystkie święcenia udzielone wbrew powyższemu zakazowi są zawsze ważne.³⁾

Kodeks prawa kanonicznego wykazuje tu zgodność z dawnym prawem.⁴⁾

III. Odpusty, publiczne modły i wstawienictwa Kościoła

1. Pojęcie.

a). *Odpusty (indulgentiae)*. Zgodnie z kanonem 911 przez odpusty (*indulgentiae*) należy rozumieć darowanie wobec Boga kar doczesnych należnych za grzechy odpuszczone już co do winy. Źródłem odpustów jest skarbiec Kościoła (*thesaurus Ecclesiae*), czyli zasługi i zadośćuczynienia Chrystusa Pana oraz świętych w niebie; uczestnictwo w nich opiera się

3) Por. *Cappello F., De censuris*, 138, n. 147; *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 395, n. 333: „*Ceterum omnes ordines sacri etiam contra vetitum Ecclesiae, sunt semper validi*”. *Suarez F., De censuris*, disp. X, sect. 1 i 4; *Schmalzgrüeber F., Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 128; *Reiffenstuel A., Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 61; *Bucceroni I., Commentarii de casibus reservatis de censuris, de const. „Apostolicae Sedis”* n. 95; *D’Annibale I., Summula*, I. n. 360;

4) Por. *Const. „Apostolicae Sedis”, susp. VI: „Suspensionem ab Ordine suscepto ipso iure incurrunt, qui eundem Ordinem recipere praesumpserint ab excommunicato vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio, eum vero qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus*”.
Por. *Susp. Late sententiae Summo Pontifici res.*, VII, *Gasparri P., C. J. C. Fontes*, IV. 24. n. 552.

na tajemnicy świętych obcowania. Odpustów Kościół udziela żywym za pomocą absolucji (per modum absolutionis), zmarłym — po przez wstawienictwa (per modum suffragii).¹⁾

Kościół zwykł jest udzielać odpuszczenia kar doczesnych, należnych za grzechy odpuszczone co do winy, poza sakramentem pokuty, aplikując wiernym zasługi Chrystusa Pana i świętych, które zwykliśmy nazywać skarbcem Kościoła. Ze wspólności świętych, jaka istnieje między Kościołem wojującym, cierpiącym i tryumfującym mogą być przydzielane zasługi jednego Kościoła — drugiemu. Aplikowanie zasług Kościoła tryumfującego i cierpiącego ludziom żyjącym odbywa się za pomocą absolucji, to jest przez prawdziwy akt jurysdykcji, mocą którego wierni uwolnieni zostają od kar doczesnych.²⁾ Zaznaczyć tu należy, że grzechy zostają odpuszczone w sakramencie pokuty. Razem z grzechem, to jest z winą (culpa), darowana zostaje kara wieczna (poena aeterna). Odpusty nie mogą przeto dotyczyć kary wiecznej, lecz kary doczesnej, której odcierpienie po odbytej spowiedzi pozostaje w życiu obecnym lub przyszłym. Środkiem do odpuszczenia tej kary doczesnej poza sakramentem pokuty są właśnie zadośćuczynienia i odpusty.³⁾ Kościół udziela odpustów żyjącym za pomocą absolucji, jak już było zaznaczone, zmarłym zaś, którzy już nie są w zakresie jurysdykcji kościelnej, za pomocą wstawienictwa (per modum suffragii), to jest ofiarowując Bogu zadośćuczynienia i prosząc jednocześnie, ażeby zechciał je aplikować duszom cierpiącym w czyscu.⁴⁾

Rozróżniamy odpust zupełny, czyli darowanie wszystkich kar doczesnych i częściowy, np. 100 dni, jednego roku, czyli darowanie części kar doczesnych. Odpust częściowy np.

1) Por. Kan. 911: „Omnes magni faciunt indulgentias seu remissionem coram Deo poenae temporalis debitae pro peccatis, ad culpam quod attinet iam deletis, quam ecclesiastica auctoritas ex thesauro Ecclesiae concedit pro vivis per modum absolutionis, pro defunctis per modum suffragii.” *Bączkowicę-Baron, Prawo kanoniczne*, II, 33, n. 57. *Cappelle F.*, II, n. 946 nn.,

Szmyd W., *Odpusty*, Kraków 1930, n. 1 i następne.

2) Odpuszczenia kar doczesnych należnych za grzechy nie należy utożsamiać z darowaniem kar, wymierzonych przez władzę Kościelną. Por. Kan. 2236—2239.

Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 303, n. 267;

Wernz-Vidal, Jus canonicum, VII, 233, n. 208.

3) Por. *Roberti F.*, *De delictis et poenis*, I, pars II, 397, n. 335, dop 3.

4) Por. *Roberti*, jak wyżej, 397, n. 335.

100 dni, nie oznacza darowania stu dni męki czyścowej, lecz znaczy darowanie takiej części kary doczesnej, jakoby sobie zyskujący odpust odpokutował przez 100 dni pokuty kanonicznej odprawionej według dawnej karności kościelnej.

b) *Wstawiennictwa (suffragia)*. Wstawiennictwo jest to pomoc, jaką ktoś niesie drugiemu dla dobra jego duszy.⁵⁾ Pomoc ta pochodzić może „*ex opere operato*”, np. ze Mszy św. lub z odpustów i publicznych modłów Kościoła, określa się je mianem „*ad modum operis operati*”, lub też „*ex opere operantis*”, to jest z prywatnych zasług działającego, jak np. modlitw, jałmużn, postów itp.

Wstawiennictwa (suffragia) oznacza tutaj, w przeciwieństwie do odpustów i modłów Kościoła, prośby i zadośćuczynienia, jakie Kościół ze swego skarbcza ofiaruje Bogu za wiernych.⁶⁾

5) Por. *Opieliński J., O cenzurach kościelnych*, 199, n. 139: „Przez suffragia rozumiemy prośby i duchowe korzyści pochodzące z dobrych uczynków, którymi u Pana Boga wyjednywamy sobie i innym pomoc we wszystkich potrzebach ciała i duszy, a zwłaszcza odpuszczenie grzechów i którymi Panu Bogu zadośćczynimy za popełnione przewinienia”.

Reiffenstuel A., Jus canonicum universum, lib. V, tit. 39, n. 57 i 60: „Communia Ecclesiae suffragia (sunt) quae in sacrificio Missae, aliisque publicis Ecclesiae officiis ac functionibus, puta horis canonicis, benedictione cinerum, palmarum et huiusmodi pro universali Ecclesia funduntur. Quibus adde satisfactiones Christi et Sanctorum quae ex communi thesauro Ecclesiae per indulgentias applicantur”.

Por. także *Hollweck J., Die Kirchlichen Strafgesetze*, 118, § 46, dop. 1; *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 196, n. 188;

Suarez F., De censuris, disp. VIII, prooem.

Coronata M. C., Institutiones iuris canonici, IV, 212, n. 1775; „Sunt autem Ecclesiae suffragia fructus et bona quae ex actionibus Ecclesiae cuivis fidei obveniunt”.

6) Por. *Roerti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 398, n. 335: „Suffragium dicitur quodlibet opus bonum ab uno fidei in auxilium alter us impensum”.

Cappello F., De censuris, 146, n. 156: „Nominis suffragiorum veniunt praesertim fructus Missae, quatenus huius celebratio est actio Ecclesiae et fructus qui ex publicis ministrorum officiis derivantur”.

Berutti Ch., Institutiones iuris canonici, VI, 174, n. 63;

Wernz F. — Vidal P., Jus canonicum, VII, 304, n. 278.

c) *Modlitwy (preces)*. Modlitwy (preces) są to prośby zanoszone do Boga przez Kościół za pośrednictwem szafarzy wyznaczonych do tych czynności lub przez prywatne osoby. 7)

d) Modlitwy i wstawiennictwa są dwojakiego rodzaju: publiczne i prywatne. Pierwsze kierowane są do Boga w imieniu Kościoła przez duchownych wyznaczonych do tego celu przez Kościół i w sposób określony przez tenże. Są nimi: Msza św., obrzędy kościelne, procesje, egzekwie, posty przez Kościół ustalone, pacierze kapłańskie, zasługi Chrystusa Pana, Matki Bożej i Świętych, które tworzą niewyczerpany skarb Kościoła, a których uczestnikami stają się wierni przez odpusty. Do nich zaliczają się także modlitwy o.ób prywatnych ofiarowane za cały Kościół, bez oznaczenia aplikacji za specjalne osoby, posty i jałmużny i inne dobre uczynki wykonywane w imieniu Kościoła.

Drugie — prywatne, to modlitwy, które wierni albo służy Kościoła, choćby nawet w czasie publicznych obrzędów Kościelnych, w własnym imieniu i w ściśle określonej intencji odprawiają. Do nich należą także posty, jałmużny i inne dobre uczynki wykonywane w ten sposób. 8)

2. Zasady prawne.

A. Dawne prawo.

Dawne prawo kanoniczne pozbawiało ekskomunikowanych korzystania z odpustów, modlitw publicznych i publicznego wstawiennictwa Kościoła. Na soborze Laterańskim I w roku 1179 wydano zakaz zanoszenia publicznych modlitw za

7) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 398, n. 335: „Preces sunt orationes quae Deo offeruntur ab Ecclesia per suos ministros vel a privatis fidelibus”.

8) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 398, n. 335; *Coronata M. C., Institution s iuris canonici*, IV, 212, 213, n. 1775; *Reinfestuel A., Jus canonicum*, lib. V, tit 39, n. 54; *Engel L., Collegium universi iuris canonici, Venetiis 1718*, lib. V, tit. 39, n. 38; *Opieliński J., O cenzurach kościelnych*, 199, 200, n. 139.

ekskomunikowanych⁹⁾ i nie tylko tych, którzy trwają w grzechu, ale także i tych, którzy przez żal doskonały odzyskali łaskę uświęcającą i umarli okazując oznaki skruchy. Żal i pokuta nie znoszą ekskomuniki; unicestwia ją rozgrzeszenie (absolucja). W myśl powyższego rozporządzenia dopóki ekskomunikowany nie otrzyma absolucji Kościół wyklucza go od publicznych modlitw i wstawiennictwa Kościoła. Zakaz ten był bezwzględny i nie przewidywano tu żadnego wyjątku, wyrażając to w słowach: „*neque sub privilegiorum nostrorum quibuscumque indultorum obtentu, neque sub alia quacumque occasione oblatio fiat*”. Podobny przepis wydaje papież Innocenty III (1198—1216), aczkolwiek zauważyć w nim należy pewne złagodzenie karności kościelnej w tej materii. Wymieniony papież w piśmie do opata klasztoru św. Andrzeja zaznacza, że nie wolno zanosić modłów publicznych za ekskomunikowanego, zmarłego przed udzieleniem absolucji z tej kary, chociażby okazywał oznaki skruchy przed śmiercią. Należy natomiast takiemu udzielić absolucji po śmierci i w ten sposób umożliwić zanoszenie za niego modlitw publicznych.¹⁰⁾ Powyższy przepis powtarza tenże papież w piśmie do arcybiskupa Ostrzychomia.¹¹⁾

Konstytucją „*Exurge Domine*” z dnia 15 stycznia 1520 roku papież Leon X (1513—1521) potępia tezę głoszoną przez

---

9) Por. c. 8, X, V, 39: „*Sicut ait beatus Leo.....eos, et defensores et receptatores eorum anathemati decernimus subiacere, et sub anathemate prohibemus, ne quis eos in domo vel in terra sua tenere vel fovere, aut negotiationem cum eis exercere praesumat. Si autem in hoc peccato decesserit, neque sub privilegiorum nostrorum quibuscumque indultorum obtentu, neque sub alia quacumque occasione oblatio pro eo fiat, aut inter Christianos accipiat sepulturam*”.

10) Por. c. 28, X, V, 39; „*...si tamen morto praeventus absolutionis non potuerit beneficium obtinere, quamvis absolutus apud Deum fuisse credatur: nondum tamen habendus est apud Ecclesiam absolutus. Potest tamen et debet ei ecclesiae beneficio subveniri, ut, si de ipso viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur..*”

11) Por. c. 38, X, V, 39: „*...non tamen prius, quam absolutionis gratiam perceperit, habendus est absolutus, nec, si occumbat in huius*

Lutra, w myśl której ekskomunika jest tylko karą zewnętrzną nie pozbawiającą ludzi publicznych modlitw Kościoła.¹²⁾

Do wymienionych wyżej przepisów prawnych dodać należy praktykę Kościoła starożytnego, wykreślenia z dyptychów imion osób ekskomunikowanych, a w pełni uwidocznią się nam skutki ekskomuniki, i wśród nich zakaz zanoszenia publicznych modłów za obłożonych tą karą.¹³⁾

Omawiane zagadnienie nie byłoby pełne, gdybyśmy pominęli kontrowersję, jaka istniała między kanonistami na tle interpretacji przytoczonych zarządzeń papieskich. Zastanawiali się autorzy, czy przepisy pozbawiające odpustów, wstawiennictwa i publicznych modlitw Kościoła dotyczą tylko ekskomunikowanych nietolerowanych (*vitandi*), czy rozciągają się także i na ekskomunikowanych tolerowanych (*tolerati*)?

Wernz¹⁴⁾ utrzymywał, że powyższy zakaz dotyczy obu grup ekskomunikowanych, to jest tolerowanych i nietolerowanych, byleby publicznie było stwierdzone zaciągnięcie przez nich ekskomuniki. Nie obala, zdaniem tegoż autora, powoływanie się przeciwników na zarządzenie papieża Marcina V „*Ad evitanda*” i ograniczenie tego przepisu tylko do nietolerowanych. Przyjęcie bowiem powyższego poglądu, zdaniem Wernza, doprowadziłoby musiało do absurdalnych konsekwencji. Z tej racji zakaz powyższy dotyczy wszystkich ekskomunikowanych, a więc także i tolerowanych. Opinię

---

modi bello, sunt absolutiones vel oblationes recipiendae pro eo, vel orationes Domino porrigendae, nisi quum de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, et iuxta cuiusdem constitutionis nostrae tenorem defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur”.

21) Por. *Gasparri P., C. J. C. Fontes*, I, 131, n. 76: „23. Excommunicationes sut tantum externae poenae, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiae orationibus”.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 196, dop. 258;

Suarez F., *De censuris*, disp. IX, sect. 1, n. 2;

Kober F., *Der Kirchenbann*, 238 sq.;

13) Por. *Kober F. D. Kirchenbann*, 238 sq.

14) Por. *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 197, n. 188.

powyższą podzielali: Suarez, Kober,¹⁵⁾ z polskich autorów Opieliński oraz inni kanoniści.

Opieliński¹⁶⁾ udowadnia powyższą tezę w następujący sposób: argument przeciwników zaczerpnięty z konstytucji papieża Marcina V, pozwalającej wiernym na utrzymywanie łączności z ekskomunikowanymi tolerowanymi jest nie uzasadniony. Wyrażenie bowiem „*in sacramentorum administratione et receptione aut quibuscumque divinis*” odnieść należy tylko do zewnętrznych aktów i nabożeństw kościelnych, co wynika ze słów poprzedzających: „*in sacramentorum administratione vel receptione*”. Wolno więc wiernym zezwolić ekskomunikowanemu tolerowanemu na słuchanie Mszy św., udział w procesjach i innych obrzędach, lecz nie wolno im modlić się za niego w imieniu Kościoła, ani Mszy św. ofiarować itd. Konstytucja Marcina V wydana została wyłącznie przez wzgląd na wiernych, a nie ekskomunikowanych; dla ostatnich ma trwać w dalszym ciągu surowość prawa; gdyby ekskomunikowani mogli brać udział w wstawiennictwach i modłach Kościoła byłoby to wbrew wzmiankowanej konstytucji wielkim przywilejem dla ekskomunikowanych i jednocześnie zmianą dawnego prawa. Wówczas skutki ekskomunikacji zredukowane byłyby do zera. „Bo jeżeli wolno z cierpiącym nie tylko obcować na zewnątrz, ale także przypuszczać go do uczestnictwa w dobrach Kościoła wewnętrznych, wtenczas niewiadomo, na czym ma polegać kara kłątwy; w takim razie ekskomunikowani na równi stoją z innymi wiernymi. Tolerati przecież w ścisłym znaczeniu są także wyklęci z Kościoła: sprzecznością zaś byłoby wyklinać kogoś z Kościoła i równocześnie przypuszczać do uczestnictwa w wszystkich jego dobrodziejstwach. Wreszcie modły publiczne jak Msza św. itd. za publicznie ekskomunikowanego odprawiane dawałyby zgorszenie ludowi, i obniżyłyby szacunek dla kar kościelnych, co nie małej wagi jest rzeczą.”¹⁷⁾

15) Por. Suarez F., *De censuris*, disp. IX, sect., n. 16 sq.; Kober F., *Der Kichenbann*, 268 sq.;

16) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 202, 203, n. 141.

17) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 203, n. 141.

Przeciwny pogląd wypowiedzieli Navarrus, św. Alfons, Lehmkuhl, D'Annibale, Lega, dowodząc w ten sposób. Konst. Marcina V „Ad evitanda” pozwala wiernym utrzymywać stosunki z ekskomunikowanymi tolerowanymi „in divinis” Wskazuje na to wyrażenie: „*in sacramentorum administratione et receptione aut aliis quibuscumque divinis*”. Ostatnie ogólne wyrażenie zdaniem ich, także do publicznych modłów Kościoła zastosować można, zwłaszcza, że tu chodzi o przywilej udzielony wiernym, a „*favores sunt ampliandi*”. D'Annibale ¹⁸⁾ o powyższej opinii powiada, że „*aut verior est sententia, aut aequior certe, quia contraria non caret incommodis: dummodo id fiat sine offensione fidelium*”. Lega dodaje, że powyższy pogląd podziela także Lehmkuhl i jest on w praktyce stosowany, jako sententia „*practice certissima*”. ¹⁹⁾ Dla racji przytoczonych Opieliński ²⁰⁾ dodaje, że „w praktyce można go się trzymać i za cierpianych (toleratos), żyjących czy zmarłych, publicznie ofiarowywać modły i odprawiać Mszę św. aż Stolica św. inaczej nie orzeknie”.

Kościół sam nie modli się nigdy publicznie i bezpośrednio za ekskomunikowanych (heretyków, schizmatyków), jedynie w Wielki Piątek, w którym to dniu Zbawiciel za wszystkich na krzyżu umarł, włącza ich do modłów swoich, ażeby łaską Bożą oświeceni przyszedli do uznania prawdy. Słusznie zauważa Opieliński ²¹⁾, że ilekroć Msza św. i publiczne modły odprawia się za pomyślność, spokój i podwyższenie Kościoła, to one choć pośrednio udzielają się także ekskomunikowanym (heretykom i schizmatykom), bez nawrócenia których Kościół nie rozwija się i nie zaznaje pokoju.

Cóż o owych opiniach należy powiedzieć? Zdaniem moim za słuszniejszy należy uznać pogląd wypowiedziany przez Suareza, Kobera, Wernza, Opielińskiego i innych kanonistów dla racji wyżej przytoczonych.

18) Por. D'Annibale J., *Summula*, I, n. 360.

19) Por. Lega M., *De delictis et poenis*, 221, 222, n. 161.

20) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 203, n. 141.

21) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 203, n. 141; Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 197, n. 188.

2. Nie pozbawiało natomiast dawne prawo kanoniczne ekskomunikowanych zarówno tolerowanych, jak i nietolerowanych modlitw prywatnych. Kościół nie zakazuje wiernym prywatnie modlić się za nikogo, owszem zgodnie z zaleceniem św. Pawła chwali i poleca, „aby były czynione prośby, modlitwy, przyczyniania, dziękowania za wszystkich ludzi”,²²⁾ za przyjaciół i nieprzyjaciół, dobrych i złych, wiernych i pogan, heretyków, schizmatyków i wyklętych, ażeby dobrzy utwierdzili się, grzesznicy nawrócili się, niewierni do Kościoła wstąpili, odcięci od Kościoła napowrót się z nim połączyli”.²³⁾

3. Czy dawne prawo kanoniczne zezwalało na aplikowanie Mszy św. za ekskomunikowanych? W tej materii Stolica Apostolska wydała kilka dekretów. W dniu 19 kwietnia 1837 roku św. Kongregacja św. Officium wyjaśniła, że za ekskomunikowanych tolerowanych, którzy należą do sekty niekatolickiej, wolno tylko wówczas na ich prośby odprawić Mszę św., jeżeli stypendium złożone było w celu uzyskania łaski nawrócenia się do prawdziwej wiary. Odnośny tekst brzmi: „*Utrum possit aut debeat celebrari Missa ac percipi eleemosyna pro graeco-schismatico, qui enixe oret atque instet, ut Missa applicetur pro se sive in ecclesia adstante, sive extra ecclesiam manente?* Odpowiedź brzmiała: „*Juxta exposita non licere, nisi constet expresse, eleemosynam a schismatico praeberi ad impetrandam conversionem ad veram fidem*”.²⁴⁾

Decyzję tę potwierdził papież Grzegorz XVI. Jest ona zgodna z zasadą zezwalającą na prywatne zanoszenie modlitw do Boga za ekskomunikowanych. Konsekwencją tego jest, że dozwolona jest „*privata et secreta*” aplikacja Mszy św. za ekskomunikowanych, żyjących, ale pod warunkiem, że skierowana ona będzie w celu ich nawrócenia, do którego z ustanowienia Kościoła służą cenzury. To samo dotyczy także

22) Por. I. Tym. 2, 1.

23) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 205, n. 143; Suarez F. *De censuris*, disp. IX, sect. 5;

Kober F., *Der Kirchenbann*, 238 sq.

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 196, n. 188.

24) Por. Gasparri P., C. J. C., *Fontes IV*, 160, n. 876.

i zmarłych w ekskomunice, ale także pod warunkiem, że ich zła wola i brak poprawy nie są znane notorycznie, a ponadto tym faktem nie wywoła się zgorzenia.²⁵⁾

Odpowiedź św. Kongregacji idzie po linii ustalonej przez papieża Marcina V, że ustawa tolerancyjna wydana została na korzyść wiernych a nie ekskomunikowanych. Ekskomunikowanym nie przysługuje prawo korzystania z dóbr mających oparcie w spółuczestnictwie wiernych, aczkolwiek wiernym dozwolone jest z nimi komunikowanie się „in divinis”, a w związku z tym kapłanowi ofiarowanie za nich Mszy św. Nie da się jednak zaprzeczyć fakt, że w praktyce zasada ta nie była ściśle przestrzegana, a co więcej nadwyreżenie jej znalazło uzasadnienie prawne w zwyczaju przeciwnym, a w pewnym sensie i ustawowe, czego dowodem jest odpowiedź św. Kongregacji św. Oficium, że schizmatyk może prosić o odprawienie Mszy św. w celu jego nawrócenia. Wynika stąd, że nie jest zabronione kapłanowi katolickiemu odprawienie Mszy św. i w innej intencji ekskomunikowanego, o ile on nie prosił kapłana, ale pod warunkiem, że uzyskane przez tegoż dobro przyczyni się do jego nawrócenia.²⁶⁾

Podkreślić należy, że zakaz powyższy dotyczył wyłącznie ekskomunikowanych, to jest ochrzczonych, którzy wykluczeni zostali ze spółuczestnictwa z wiernymi. Nie dotyczył on natomiast niewiernych. Kościół nigdy nie zabraniał aplikacji Mszy św. w celu uzyskania przez nich jakichś dóbr, np. zdrowia. W tej materii mamy wypowiedź św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z dnia 11 marca 1848 roku,²⁷⁾ zezwalającą na odprawianie Mszy św. w intencji określonej przez nieochrzczonych. Wyjaśnienie to zostało powtórzone przez św. Kongregację św. Oficium w dniu 12 lipca 1865 r. Wymienio-

²⁵ Por. *Benedictum XIV, Const. Ex quo primum*”, 1 Mart. 1756 an. §§ 23 sqs., 27. *Gasparri C. J. C. Fontes*, II, 494, n. 438;

Wernz F., Jus decretalium, VI, 197, 193, n. 188.

Hollweok I, Die Kirchlichen Strafgesetze, § 46, dop. 6;

Lega M., De delictis et poenis, 222, n. 161;

D'Annibale, I., Summula, I, n. 360.

²⁶⁾ Por. *Lega M., De delictis et poenis*, 223, n. 161.

na Kongregacja dodała jednakże warunek: „*dummodo non adsit scandalum, ac nihil in Missa specialiter addatur, et quoad intentionem constet nihil mali, aut erroris aut superstitionis in infidelibus eleemosynam offerentibus subesse*”,²⁸⁾ pod warunkiem, że przez to nie da się zgorzenia, we Mszy św. nie będą robione dodatki, a ze strony niewiernego dającego jałmużnę nie zachodzi zabobonna intencja.

„W tych rozporządzeniach kierowała Kościołem równa miłość dla wszystkich. Z natury rzeczy Msza św. może być ofiarowana za tych wszystkich, za których ofiara na Krzyżu spełniona była — bo obie ofiary nie różnią się między sobą co do istoty — a zatem za wszystkich ludzi bez wyjątku: wiernych i pogan, kacerzy, schizmatyków i wyklętych. Kościół zaś zakazując ofiarowywanie Mszy św. za niektórych, powoduje się żądzą, ażeby ich przez wykluczenie z łask duchowych, tem prędzej do pokuty i poprawy pobudzić. To samo należy powiedzieć o wspólnych modlitwach”.²⁹⁾

To cośmy wyżej powiedzieli dotyczyło ekskomunikowanych tolerowanych. Odnośnie nietolerowanych istniał bezwzględny zakaz aplikacji Mszy św. w ich intencji.³⁰⁾ Opieliński udowadnia w następujący sposób: „Co do Mszy św. rozróżnić należy trojakię jej owoce: 1. owoce pochodzące z zasług kapłana, 2. pochodzące z zasług Kościoła, 3. pochodzące z zasług Chrystusa. Owoce, które pochodzą z zasług kapłana, można ofiarować za vitandum, tak samo jak kapłan może modlić się za niego w memento. Owoce, które pochodzą z zasług Kościoła, żadnej nie przynoszą korzyści, vitando i nieważnie są mu aplikowane, bo brak im intencji Kościoła, a kapłan co je

²⁷⁾ Por. *Collectanea S. Congr. de Prop. Fide*, I, 559, n. 1028; *Serendi, J., C. J. C. Fontes*, VII, 332, n. 4822;

²⁸⁾ Por. *Gasparri P., C. J. C. Fontes*, IV, 260, n. 985.

²⁹⁾ Por. *Opieliński J., O cenzurach kościelnych*, 205, n. 142.

³⁰⁾ Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 399, dop. 3: „*Antiquitus doctrina serverior viguit, quatenus Missam excommunicatis applicare prohibitum fuit, vitandis semper, notoriis etiam pro conversione (S. Officium, 19 apr. 1837); reliquis autem permittebatur etiam in suffragium*”.

ofiaruje, działa w brew woli Kościoła i nie w jego imieniu. Owoce Mszy św., pochodzące z zasług Chrystusa, pod grzechem ciężkim nie mogą być za vitandum ofiarowane, bo takie ofiarowanie wykracza przeciw przepisom Kościoła zakazującym modlić się publicznie za vitandum, luboć ważna jest taka ofiara pod warunkiem, że ją Pan Bóg przyjmie. Bo chociaż Msza św. ex opere operato jest ofiarą pojednania i prośby, to znaczy sama przez się, niezależnie od Kościoła i od dewocji ofiarników, skuteczną ma moc, ażeby Pana Boga za wyrządzone krzywdy przeprosić i u niego wyjednać łaski im potrzebne, to jednakowoż przyjęcie przeproszenia i wysłuchanie prośby przez Pana Boga zależy od stanu, w jakim się znajduje ten, za którego jest Msza św. ofiarowana. A czyż miłe będą Panu Bogu owoce Mszy św., chociaż od Kościoła niezależne, jeżeli są ofiarowane za vitandum wbrew woli Kościoła? Pewną jest rzeczą, że Msza św. nie wyprasza u Boga odpuszczenia kary doczesnej, póki grzech co do winy nie jest odpuszczony; bo kara doczesna nie może być odpuszczona temu, co winien jest kary wiecznej, ani temu, co jeszcze nie jest od winy zwolniony. Reszta zależy od miłosierdzia i dobroci Boga, która większa jest niż wszystkie złości ludzkie. Dla tego powiedzieliśmy: ważnie ofiaruje kapłan za vitandum owoce Mszy św. z zasług Chrystusa pochodzące, lecz pod warunkiem, że je Bóg przyjmie.”³¹⁾

B. K o d e k s p r a w a k a n o n i c z n e g o

1. Przepisy dotyczące ekskomunikowanych

Kanon 2262 § 1. „*Excommunicatus non fit particeps indulgentiarum, sufragiorum, publicarum Ecclesiae precum*”.

Ekskomunikowany nie ma udziału w odpustach, we wsta-wiennictwie i publicznych modłach Kościoła.

Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 2262 §1 używa wyrażenia ogólnego „*excommunicatus*” wnosić stąd należy, że przepis powyższy dotyczy wszystkich ekskomunikowanych,

31) Opieliński J., O cenzurach kościelnych, 201, n. 140.

a więc nietolerowanych i tolerowanych. Prawodawca rozstrzygnął spór ongiś istniejący po myśli Wernza i innych kanonistów starających się nadać szeroki zakres powyższemu zakazowi.

Zgodnie więc z kanonem 2262 § 1 wszyscy ekskomunikowani, a więc żyjący i nieżyjący pozbawieni są odpustów, wsta-wiennictwa i publicznych modłów Kościoła. Uzasadnienia powyższego przepisu należy dopatrywać się w woli Kościoła, który chce pozbawić ekskomunikowanych dóbr, które są współudziałem wiernych. Zarówno ten skutek, jak inne wskazują jak ciężką jest kara ekskomuniki. Ze względu na to, że zachowywanie powyższego postanowienia nie wywołuje nigdy zgorszenia, stąd nie ma tu zastosowania kanon 2232 § 1.³²⁾

b. Zasada wyżej wymieniona dopuszcza wyjątek. Jest nim przepis zawarty w kanonie 2262 § 2; 2-o: „*Non prohibetur tamen: 2-o Sacerdotes Missam privatim ac remoto scandalo pro eo applicare; sed, si sit vitandus, pro eius conversione tantum*”.

Zgodnie z kanonem 2262 § 2, 2-o wolno kapłanom odprawić Mszę św. za ekskomunikowanych, nawet tych, którzy są po wyroku skazującym lub stwierdzającym, lecz pod warunkiem: „*privatim ac remoto scandalo*”, to jest prywatnie i nie wywołując zgorszenia. Za nietolerowanych (*vitandis*) wolno ofiarować Mszę św., ale tylko w intencji ich nawrócenia.

Wyjątek powyższy znany był już dawnemu ustawodawstwu kanonicznemu, jak to wyżej było zaznaczone. Różnica uwi-

---

32) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 398, n. 335; *Sole I., De delictis et poenis*, 159, n. 223;

Berutti Ch., Institutiones iuris canonici, VI, 174, 175, n. 63;

Cappello F., De censuris, 145, n. 156;

Jombart E., Excommunication, Dictionnaire de droit canonique, V, fasc. XXVII, col. 621;

Suarez F., De censuris, disp. IX, sect. 5;

Reiffenstuel A., Jus canonicum, lib. V, tit. 39, n. 58;

Schmalzgrueber F., Jus ecclesiasticum, lib. V, tit. 39, n. 126.

Engel L., Collegium universi iuris canonici, lib. V, tit. 39, n. 38.

dacznia się tylko w tym, że zgodnie z dawnym prawem kanonicznym dozwolone było odprawić Mszę św. za ekskomunikowanych żyjących dla uproszenia łaski ich nawrócenia i upamiętania się, za zmarłych w wypadku, gdy notorycznie nie była znana ich zła wola oraz brak żalu ³³). Według Kodeksu prawa kanonicznego aplikację Mszy św. o nawrócenie ekskomunikowanych ograniczyć należy do ekskomunikowanych nietolerowanych, podczas gdy poprzednio powyższy warunek dotyczył wszystkich ekskomunikowanych.

W kanonie 2262 § 2, 2-o, zaznaczone jest, że wolno Mszę św. odprawić za ekskomunikowanych, ale prywatnie — „*privatim*”. Co pod tym słowem należy rozumieć Kodeks nie określa. Wśród kanonistów istnieje tu pewna rozbieżność poglądów. Jedni mniemają, że pod wyrażeniem: „*Missam privatim pro excommunicato applicare*” należy rozumieć, że wolno kapłanowi ofiarować skutek specjalny (*fructum specialissimum*), jaki osiąga kapłan celebrujący Mszę św. Jest to ich zdaniem równoznaczne z prywatną modlitwą, którą wolno zanosić do Boga za ekskomunikowanych. ³⁴) Jeśli ten pogląd byłby słuszny, wówczas, jak to zauważył Coronata, ³⁵) dozwolone było by ofiarowanie powyższego skutku za ekskomunikowanego nietolerowanego nie tylko w intencji jego nawrócenia, lecz także i w innej intencji, np. o jego zdrowie. Augustine ³⁶) dodaje, że nie wolno byłoby jednak przyjąć stypendium za taką aplikację Mszy św., ponieważ dozwolone jest przyjęcie stypendium tylko za aplikację „*fructus ministerialis*”.

Inni nauczają, że „*Missam privatim applicare*” jest równoznaczne z powiedzeniem „*Missam privatam applicare*”, to

---

³³) Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 197, n. 188: „*ita tamen non videtur prohibita privata et secreta missae applicatio, sive pro excommunicato vivo ad impetrandam eius conversionem et resipiscentiam, quam profecto intendit Ecclesia per censuram sive poenam medicinalem, eive etiam pro defuncto, quando notorie non constat de eius mala fide et defectu resipiscentiae, modo scandalum vitetur*”.

³⁴) Por. Hollweck J., *Die Kirchlichen Strafgesetze*, 113, § 46, dop. 8.

³⁵) Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 213, dop. 4.

³⁶) Por. Augustine Ch., *A Commentary on the new Code of Canon Law*, VIII, 185—186.

znaczy, że wolno odprawić za ekskomunikowanych Mszę św. nieuroczystą (cichą). Wykluczone są tu więc Mszę św. konwentualne, za parafian i śpiewane.³⁷⁾

Wyrażenie Kodeksu „*privatim applicare*” oznacza odprawienie Mszy św. nieuroczystej i bez podania do wiadomości publicznej imion i nazwisk osób, w intencji których ma być aplikowana Msza św. Zapobiega się przez to zgorszeniu, a tym samym zadość czyni się i następnemu warunkowi, wymienionemu w kanonie 2262 § 2, 2-o — „*ac remoto scandalo*”.³⁸⁾ Przy zastosowaniu powyższych restrykcji dozwolone jest według Kodeksu prawa kanonicznego odprawienie Mszy św. za heretyków i schizmatyków.³⁹⁾

Uzasadnienie powyższego wyjątku jest następujące. Z woli Chrystusa Pana ogólne skutki Mszy św. dotyczą całego Kościoła, a w pierwszym rzędzie wiernych biorących udział z kapłanem celebrującym. Specjalne skutki Mszy św. spływają na kapłana celebrującego oraz tych, w których intencji odprawiana jest Msza św. Te ostatnie zwykło się określać mianem „*fructus ministerialis*”. Posiadają one właściwość prześlągnięcia, wyproszenia i zadośćczynienia. Wszyscy ekskomunikowani, bez względu na ich rodzaj, pozostają zawsze członkami Kościoła (*fideles*) i jako tacy nie mogą być po-

37) Por. *Augustine Ch., A Commentary..... VIII, 185; Eichmann E., Das Strafrecht, 94.*

38) Por. *Coronata M. C., Institutiones iuris canonici, IV, 213, 214, n. 1775;*

Sole I., De delictis et poenis, 159, 160, n. 223.

39) Por. *Coronata M., C. Institutiones iuris canonici, IV, 214 n. 1775: „His autem restrictionibus facta applicatio Missae iure Codicis permitti videtur etiam pro haereticis et schismaticis”.*

Vermmersch-Creusen, Epitome, III, 464;

De Meester A., Juris canonici... Compendium, III, 198, n. 1760, dop. 5: Cappello F. De censuris, 146, n. 156: „Sacrificium eucharisticum offerri potest privatim ac remoto scandalo pro excommunicatis (item hodie pro haereticis et schismaticis) vivis, non solum ad conversionem impetrandam, verum etiam ad alias quoque eorum intentiones, accepto, si libet, stipendio. Nam can. 2262 § 2 solum pro excommunicato vitando, non vero pro ceteris, decernit Missam applicari posse dumtaxat ad conversionem impetrandam”.

zbawieni ogólnych skutków Mszy św., jakie z ustanowienia Chrystusa przysługują całemu Kościołowi. Nie mogą natomiast ekskomunikowani korzystać ze skutków, które przypadają uczestniczącym we Mszy św., ponieważ zgodnie z kanonem 2259 § 1 nie wolno im brać udziału w obrzędach religijnych. Ekskomunikowani tolerowani mogą na podstawie kanonu 2262 § 2, 2-o uzyskać skutek tak zwany „ministerialis”, to jest przypadający ze specjalnego aplikowania Mszy św. w ich intencji. Ten sam skutek mogą także osiągnąć i ekskomunikowani nietolerowani (vitandi), lecz przedmiotem ich prośby może być wyłącznie kwestia nawrócenia, a nie jakie inne dobro, np. zdrowia, błogosławieństwa w pracy itp.⁴⁰⁾

2. Przepisy dotyczące szafarzy

a) Na szafarzach ciąży obowiązek i to „*sub gravi*” nie udzielania ekskomunikowanym odpustów, zanoszenia za nich publicznych modłów oraz wstawiennictwa Kościoła. Jeśliby wbrew powyższemu zakazowi działali, to działanie ich niezabawione jest znaczenia prawnego. Wyjątek stanowi tu Msza św., która jest ofiarowana w imieniu Chrystusa Pana i powoduje skutki „*ex eperre operato*”⁴¹⁾ (kan. 2262 § 1).

b) Niemniej jednak Kościół pozwala na odprawianie Mszy św.:

1. Za ekskomunikowanych tolerowanych żyjących, lecz pod warunkiem, że będzie to Msza św. prywatna a nie uroczysta, o intencji nikt nie może wiedzieć poza ofiarującym stypendium, a to w celu uniknięcia zgorszenia, jakie może powstać z faktu dojście do wiadomości wiernych, że Msza św. jest ofiarowana za tego, którego Kościół usunął ze współuczestnictwa wiernych. Msza św. może być odprawiona nie tylko w intencji ich nawrócenia, lecz w każdej innej. Wynika to z kanonu 2262 § 2, 2-o, w którym prawodawca zastrzegł

40) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 398, 399, n. 335.

41) Por. *D'Annibale J., Summula*, I, n. 360, cap. 9;

aplikację Mszy w celu nawrócenia wyłącznie dla ekskomunikowanych nietolerowanych. ⁴²⁾

Wyjątek powyższy ma zastosowanie i do heretyków i schizmatyków żyjących. ⁴³⁾

2. Za żyjących ekskomunikowanych nietolerowanych (vi-tandi) wyłącznie w intencji ich nawrócenia (kan. 2262 § 2, 2-o): Jasnym jest, że musi tu być spełniony warunek, o którym mówi prawodawca przy ekskomunikowanych tolerowanych: Msza św. może być prywatna a nie uroczysta oraz nie może zachodzić niebezpieczeństwo zgorzenia. Kapłanowi celebrującemu wolno w tym wypadku przyjąć stypendium. ⁴⁴⁾

3. Kościół publicznie modli się za ekskomunikowanych w Wielki Piątek. ⁴⁵⁾

⁴²⁾ Por. Cappello F., *De censuris*, 146, 147, n. 156;

⁴³⁾ Za nieochrzczonych może być odprawiona Msza św. i to w każdej ich intencji.

Por. S. C. S. off. 12 iul. 1865. Gasparri P., C. I. C.

Fontes IV, 260, n. 985; „dummodo non adsit, scandalum, ac nihil in Missa specialiter addatur, et, quoad intentionem, constet nihil mali aut erroris aut superstitionis in infidelibus elemosynam offerentibus subesse”.

S. Congr. de Prop. Fide (C. P. pro Sin.) 11 Mart. 1848, Collectanea S. Cong de Prop. Fide, I, 559, n. 1028. Seređi I. Fontes, VII 332, n. 4822.

⁴⁴⁾ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 399, n. 335; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 214, n. 1775;

Jombart E., *Excommunication, Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc., XXVII, col. 621, 622.

Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 175, 176.

⁴⁵⁾ Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 339, n. 335; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 213, n. 1775.

Kober F., *D. Kirchenbann*, 272 sq.

⁴⁵⁾ Co się tyczy niekatolickich władców, książąt, za których pozwała Kościół wyjątkowo modlić się publicznie za ich życia i odprawiać Mszę św. por. Kober D. *Kirchenbann*, 272 i nast.; Opieliński J. *o cenzurach kościelnych*, 204, n. 142: „Kościół bowiem nie uważa ich za osoby prywatne, lecz za zdierżycieli kraju i głowy państwa, a modląc się publicznie albo Mszę św. odprawiając za nich, modli się tem samem o pomyślność dla całego kraju, i odwrotnie modląc

4. Za ekskomunikowanych zmarłych może być odprawiona Msza św. i to nie tylko prywatna, lecz także uroczysta, jeśli przed śmiercią okazali oznaki skruchy i zgodnie z kanonem 1240 § 1 nie zostali pozbawieni pogrzebu katolickiego. Dotyczy to ekskomunikowanych tolerowanych i nietolerowanych, a także heretyków i schizmatyków.

Za zwykłych ekskomunikowanych, to jest tych ekskomunikowanych tolerowanych, co do których nie zapadł wyrok skazujący lub wyjaśniający, może być odprawiona Msza św., chociażby przed śmiercią nie okazali oznak pokuty. Racja jest w tym, że w myśl kanonu 1240 § 1 nie są oni pozbawieni pogrzebu katolickiego. Zasadą bowiem jest, że wolno zawsze odprawiać Mszę św. za tych, którym Kościół nie odmawia pogrzebu kościelnego. Nie można natomiast odprawić Mszy św., jeśli zwykli ekskomunikowani byli publicznymi i jawnymi grzesznikami (kan. 1240 § 1, 6-o).⁴⁶⁾

3. Przepisy dotyczące wiernych

Kanon 2262 § 2, 1-o: „*Non prohibentur tamen*”. 1-o *Fideles privatim pro eo orare*”.

się za pomyślność całego kraju, modli się za jego zarządcę. Przeciwno tej praktyce Stolica św. nigdy się nie oświadczała.

W innym za to stosunku do Kościoła stoi niekatolicki książę po swojej śmierci; wtedy nie jest już głową ani zarządcą kraju, o którego pomyślność Kościół się modli, lecz jedynie osobą prywatną. Ponieważ Grzegorz XVI w Brewe do Biskupa Augsburskiego z d. 13 lutego 1842 i z dnia 9 lipca tegoż samego roku do Opata w Scheyern zakazał odprawiania Mszy św. za wszystkich, którzy niepojednani zewnętrznie z Kościołem z tego świata zesłi, chociażby w dobrej wierze do sekty kacerskiej lub schizmatyckiej należeli, dlatego i książęciu niekatolickiemu po jego śmierci nie przysługuje prawo, ażeby za niego Mszę św. odprawiono. Św. Kongregacja Inkwizycji dekretem z dnia 7 kwietnia 1875 zakazała odprawiania Mszy św. „*pro illis, qui in manifesta haeresi moriuntur*”, bez względu na to, czy ta aplikacja jest publicznie wiadomą, czy też jest wiadomą tylko kapłanowi i dawcy jałmużny”.

⁴⁶⁾ Por. Cappello F. *De censuris*, 147, n. 156; Cappello F. *De sacramentis*, I, n. 619, 620, 621; Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 214, 215, n. 1775.

Wierni mogą prywatnie modlić się za ekskomunikowanego.

W myśl kanonu 2262 § 2, 1-o wierni mogą zanosić do Boga modły za ekskomunikowanych, ofiarować za nich posty, jałmużnę i dobre uczynki, wysłuchać Mszę św., przyjąć Komunię św. w ich intencji. Uzasadnienie powyższego przepisu jest proste. Ekskomunika nie pozbawia bezpośredniej łączności z Bogiem, którą uzyskuje każdy wierny niezależnie od Kościoła.⁴⁷⁾

Można wyżej wymienione modły ofiarować za zmarłego w ekskomunice.

Wolno także i kapłanowi podczas odprawiania Mszy św. w „memento” wspomnieć i o ekskomunikowanych, ponieważ wspomnienie to ma charakter modlitwy prywatnej, zanoszonej do Boga w imieniu własnym, a nie modlitwy publicznej składanej w imieniu Kościoła. Wspomnienie to dotyczyć może każdej intencji ekskomunikowanego, np. o pomyślny przebieg operacji, a nie koniecznie ma być ograniczone do jego nawrócenia. Za tego rodzaju wspomnienie kapłan nie może przyjąć stypendium.⁴⁸⁾

Przepis kanonu 2262 § 2, 1-o, nie jest nowy. Nawiązuje tutaj prawodawca do dawnego prawa, które nie pozbawiało ekskomunikowanych tolerowanych i nietolerowanych suffragiów prywatnych.⁴⁹⁾

47) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 399, n. 335: „.....quia excommunicatio non aufert communionem quae habetur directe cum Deo independenter ab Ecclesia”.

48) Por. *Coronata M. C., Institutiones iuris canonici*, IV, 214, n. 1775.

49) Por. c. 28, 38, X, V, 39 argument a contrario. *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 196, 197, n. 188: „Quare Ecclesia excommunicatos etiam vitandos non privat privatis fidelium suffragiis”.

Suarez F., De censuris, disp. IX, sect. 5;

Kober F. D. Kirchenbann, 243, 276.

Opieliński J., O cenzurach kościelnych, 205, n. 143

IV. Pogrzeb kościelny

1. Pojęcie

Co należy rozumieć przez pogrzeb kościelny podaje nam prawodawca w kanonie 1204: „*Sepultura ecclesiastica consistit in cadaveris translatione ad ecclesiam, exsequiis super illud in eadem celebratis, illius depositione in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis*”.

W myśl powyższego kanonu pogrzeb kościelny polega: a) na przeniesieniu ciała do kościoła, b) odprawieniu tamże nabożeństwa żałobnego, c) na złożeniu ciała w miejscu prawnie przeznaczonych dla zmarłych wiernych.¹⁾

Prawo kanoniczne, zarówno dawne, jak i obecnie obowiązujące, pośród skutków ekskomuniki przewiduje pozbawienie pogrzebu kościelnego. Pozbawienie pogrzebu kościelnego pociąga za sobą zakaz odprawienia Mszy św. egzekwialnej, nawet w rocznicę śmierci, jak też innych publicznych nabożeństw (kan. 1241).

Zgodnie z kanonem 1212 oprócz cmentarza poświęconego ma być w miarę możliwości osobne, odgrodzone miejsce niepoświęcone na chowanie tych, którym pogrzebu kościelnego odmówiono.

2. Przepisy prawne

A. D a w n e p r a w o

W starożytności chrześcijańskiej wszyscy ekskomunikowani pozbawieni byli pogrzebu kościelnego. Dowodem tego jest zarządzenie papieża Leona I (440—561), a zamieszczone przez Gracjana w c. 1., C. XXIV, q. 2. Papież o zmarłych w ekskomunice tak pisze. Sprawę ich pozostawiamy sądowi bożemu, w którego rękach się znaleźli. Ze względu jednak na okoliczność, że z ekskomunikowanymi nie utrzymywaliśmy łącz-

1) Por. *Insadowski H., Kościelne prawo pogrzebowe. Włocławek 1930, 1—8.*

ności za ich życia, nie możemy jej także kontynuować z nimi po ich śmierci.²⁾

Gracjan interpretując powyższy tekst zaznacza, że Kościół może zwolnić z ekskomuniki tylko żyjących, lecz nie zmarłych, ponieważ nad nimi nie ma już władzy. Powyższą tezę uzasadnia słowami Ewangelii św.: „Cokolwiek zwiążesz na ziemi...” Wyrażenie „na ziemi” oznacza, że władza udzielona przez Chrystusa Pana św. Piotrowi i jego następcom ogranicza się do żyjących wiernych, a nie rozciąga się i na zmarłych.³⁾

Tę samą myśl wyraża papież Innocenty III (1198—1216): „zastrzeżone jest w świętych kanonach i potwierdzone zwyczajem, że z którymi ludźmi nie utrzymywaliśmy łączności za ich życia, nie możemy jej podtrzymywać z nimi i po ich śmierci. Konsekwencją tego jest, że winni być pozbawieni pogrzebu kościelnego wszyscy ci, którzy nie byli w łączności z wiernymi za życia i przed śmiercią nie pojednali się z Kościołem”.⁴⁾

Po wprowadzeniu podziału ekskomunikowanych przez papieża Marcina V (1417—1431) konstytucją „Ad evitanda scandala” na tolerowanych i niétolerowanych (*vitandi et tolerati*) zakaz udzielania pogrzebu kościelnego ekskomunikowanym stosowano z całą surowością prawa do ekskomunikowanych

2) Por. c. 1, C XXIV, q. 2: „De communionem priuatis, et ita defunctis. Horum causa iudicio Dei reseruanda est, in cuius manu fuit, ut talium obitus non usque ad communionis remedium differtur. Nos autem quibus uiuentibus non communicamus mortuis communicare non possumus”.

3) Por. C. 1, C. XXIV, q. 2: „I pars. Quod autem post mortem nullus excommunicari ualeat uel absolui, ex uerbis euangelii monstratur, quibus dicitur: „Quodcumque ligaueris super terram etc. „Super terram, inquit, non sub terra; ostedens, quod uiuentes pro uarietate suorum meritorum soluere possumus uel ligare; de mortuis autem sententiam ferre non possumus”.

4) Por. c. 12, X, III, 28: „Sacris est canonibus institutum, et utentium consuetudine approbatum, ut quibus non communicauimus uivis non communicemus defunctis, et ut careant ecclesia sepultura qui prius erant ab Ecclesiastica unitate praecisi, nec in articulo mortis ecclesiae reconciliati fuerint”.

nietolerowanych. Pozbawieni byli oni pogrzebu kościelnego i nie mogli być pochowani na miejscu poświęconym, jeśli zmarli przed udzieleniem im abszolucji z ekskomuniki, chociażby przed śmiercią okazywali oznaki skruchy i żalu. W uzasadnieniu powoływano się na przepis papieża Innocentego III (1198—1216), w myśl którego nie wolno wiernym utrzymywać żadnej łączności z ekskomunikowanym, który aczkolwiek przed śmiercią okazywał żal i skruchę, zmarł jednakże przed udzieleniem mu abszolucji z tejże kary.⁵⁾

Łagodniej traktowano ekskomunikowanych tolerowanych. Zasadniczo pozbawieni byli oni także pogrzebu kościelnego. Jednakże jeśli przed śmiercią okazywali oznaki skruchy i żalu, to chociażby zmarli w ekskomunice, wówczas można było ich pogrzebać po katolicku i na miejscu poświęconym, udzielając uprzednio, o ile to było możliwe, abszolucji z ekskomuniki. Jako uzasadnienie przytacza się także argument papieża Innocentego III, zamieszczony w c. 28, X, V, 39. Papież nakazuje przełożonym w Kościele udzielać abszolucji z ekskomuniki po śmierci skazanym na tę karę, a to w celu umożliwienia zaroszenia za nich modłów publicznych i sprawienia im pogrzebu kościelnego, ale pod warunkiem, że przed śmiercią okazywali oznaki skruchy i żalu. Kompetentnym do tej czynności był ten przełożony, który posiadał prawo udzielenia abszolucji za życia będącemu w tejże karze.⁶⁾ Spadko-

---

5) Por. c. 38, X, V, 39: „Sacris est canonibus institutum (Et infra: cf. c. 12, de sepult, III. 28). Licet autem is, qui voluntarius excommunicatus illis communicaverat, qui cum omnibus fautoribus et partibus suis excommunicationis sententia sunt adstricti, ad cor postmodum rediens, de mandato ecclesiae excommunicatus, quos prius foverat, expugnaverit: non tamen prius, quam absolutionis gratiam perceperit, habendus est absolutus, nec, si occumbat in huiusmodi bello, sunt absolutiones vel oblationes recipiendae pro eo, vel orationes Domino porrigendae, nisi quum de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, et iuxta cuiusdam constitutionis nostrae tenorem defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur”.

6) Por. c. 28, X, V, 39: „A nobis est sepe quaesitum utrum, si aliquis excommunicatus, in qui indicia fuerint poenitentiae manifesta, nec per eum steterit, quo minus reconciliaretur ecclesiae

biercy zmarłego zobowiązani byli do zadośćuczynienia Kościołowi, do czego mogli być nawet zmuszani karami kościelnymi. Papież w uzasadnieniu powyższego postanowienia powołuje się na zarządzenie papieża Leona Wielkiego oraz tekst Ewangelii, cytowany przez tegoż papieża, o których była mowa wyżej. Dodaje tenże papież, że sprawiedliwość domaga się, ażeby surowość prawa była łagodzona wspaniałomyślnością. Ta ostatnia skłania go do wydania powyższego zarządzenia. Przepis papieża Innocentego III w porównaniu z prawem wydanym przez papieża Leona Wielkiego wykazuje dość znaczne złagodzenie dyscypliny kościelnej w omawianej materii. 7)

2. *Skutki prawne w razie naruszenia zakazu udzielenia pogrzebu kościelnego ekskomunikowanym.* W tej materii mamy przepis papieża Aleksandra III (1159—1181), w myśl którego cmentarz ulegał zbeszczeszczeniu i wymagał rekonylacji, jeżeli pochowano na nim zwłoki ekskomunikowanego 8) Kanoniści, po wydaniu konst. „*Ad evitanda*” przez pap.

---

unitati, non suscepto beneficio absolutionis decesserit, pro absoluto ab ecclesia sit habendus, et utrum pro tali recipienda sit eleemosyna, et a fidelibus sit orandum..... si tamen morte praeventus absolutionis non potuerit beneficium obtinere, quamvis absolutus apud Deum fuisse credatur: nondum tamen habendus est apud ecclesiam absolutus. Potest tamen et debet ei ecclesiae beneficio subveniri, ut, si de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur...” Por. c. 1, III, 7 in Clem.

7) Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 200, n. 192;

Suarez F., *De censuris*, disp. XII, sect. 4;

Kober F., *Der Kirchenbann*, 330, 337 sq.;

Schmalzgrueber F., *Jus ecclesiasticum*, lib. V, tit. 39, n. 127;

Reiffenstuel A., *Jus canonicum*, lib. V, tit. 39, n. 64;

Hyland E., *Excommunication...* 83—87;

8) Por. c. 7, X, III, 40: „Coemeteria vero, in quibus excommunicatorum corpora sepeliri contigit per suorum violentiam propinquorum, reconcilianda erunt aspersione aquae solenniter benedictae, sicut in dedicationibus ecclesiarum fieri consuevit.”

Por. także c. un. III, 21 in Sext.;

Marcina V, powyższy skutek ograniczali wyłącznie do ekskomunikowanych nietolerowanych i zmarłych bez pokuty⁹⁾)

Łagodniej traktowano pochowanie na cmentarzu katolickim ekskomunikowanego tolerowanego. Fakt ten nie zbeszczeszczał cmentarza, chociażby ekskomunikowany tolerowany był „notorius” oraz zmarł bez oznak skruchy i żalu.¹⁰⁾

W myśl c. 12, X, V, 28 ekskomunikowany, jeżeli przypadkiem, przez pomyłkę lub gwałtem pochowany został na miejscu poświęconym, winien być ekshumowany i przeniesiony na miejsce niepoświęcone. W razie, gdyby grobu jego od grobu innych wiernych odróżnić nie można, nie należy go odszukiwać, ażeby śnadź z kośćcami wyklętego nie wykopano zwłok wiernych.¹¹⁾ Przepis ten obalony został zwyczajem przeciwnym i w XIX wieku o odkopywaniu wyklętych autorzy nie wspominają.¹²⁾

3. *Sankcje karne.* Papiież Klemens V (1305—1314) na soborze w Vieu za naruszenie przepisu wzbraniającego udzielenia pogrzebu kościelnego ekskomunikowanym notorycznym ustanowił sankcję karną w postaci ekskomunikacji „*latae senten-*

9) Por. Suarez F., *De censuris, disp. XII, sect. 4, n. 5, 15;*

Kober F., *Der Kirchenbann*, 337 sq.;

Hollweck J., *Die Kirchlichen Strafgesetze*, 128, 159, 339;

Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 201, nr. 192: „Quodsi excommunicatus vitandus et impenitens, in loco sarco fuerit sepultus, locus ille sacer est pollutus atque expiatione indiget.”

10) Por. Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 226, n. 155.

11) Por. c. 12; X, III, 28: „.....Si contigat interdum quod vel excommunicatorum corpora per violentiam aliquorum, vel alio casu in coemeterio ecclesiastico tumulentur, si ab aliorum corporibus discerni poterunt, exhumari debent et procul ab ecclesiastica sepultura iactari. Quodsi discerni non poterunt, expedire non credimus, ut excommunicatorum ossibus corpora extumulentur fidelium, cum licet non obsit iustis sepultura nulla vel vilis impiis tamen celebris vel speciosa non prosit”.

12) Por. D'Annibale I., *Summula*, I, n. 360;

Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 225, n. 155: „Dzisiaj jednak, jak zauważa D'Annibale, w odkopywanie wyklętych wdawać się nie można; zresztą zwyczaju takiego już nie ma”.

tiae" zastrzeżonej ordynariuszowi. Zaciągał ją każdy, kto świadomie dopuścił się powyższego czynu. Z kary tej nie mógł być wcześniej zwolniony dopóki nie zadośćuczynił ordynariuszowi miejsca, któremu powyższym postępowaniem wyrządził zniewagę. ¹³⁾

Sankcja ta w porównaniu z karą dotychczas obowiązującą wykazuje pewne złagodzenie. Papież Aleksander IV (1254 — 1261) postanowił, że wszyscy karani będą ekskomuniką „*latae sententiae*”, którzy z pełną świadomością ośmielili się sprawić pogrzeb kościelny heretykom, ich zwolennikom i obrońcom. Z kary tej mogli być uwolnieni wówczas, gdy dali pełną satysfakcję oraz własnoręcznie wygrzebali ciała ekskomunikowanych i przenieśli je na inne niepoświęcone miejsce. Grób, w którym był pochowany heretyk, uważany był za zbeszczeszczony i nie można już tu było nigdy pochować wiernych. ¹⁴⁾

Po wydaniu Konstytucji „*Apostolicae Sedis*” w 1869 r. przez Piusa IX wszyscy, którzy wydali nakaz albo zastosowali przymus, aby pochować na miejscu poświęconym notorycznych heretyków lub imiennie przez kogokolwiek ekskomunikowanych, karani byli ekskomuniką „*latae sententiae*” ni-

---

¹³⁾ Por. c. 1, III, 7 in Clem.: „Eos, qui propriae temeritatis audacia defunctorum corpora, non sinu contemptu clavium ecclesiae... excommunicatos publice..... scienter sepelire praesumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiae subiacere, a qua nullatenus absolvantur, nisi prius ad arbitrium dioecesanii episcopi eis, quibus per praemissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, nullo eis circa praemissa exemptionis vel quovis alio privilegio, sub quacunque forma verborum concesso, aequaliter suffragante”.

¹⁴⁾ Por. c. 2, V, 11, in Sext.: „Quicumque haereticos, credentes, receptatores, defensores vel fautores eorum scienter praesumpserint ecclesiasticae tradere sepultura, usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiae se noverint subiacere, nec absolutionis beneficium mereantur, nisi propriis manibus publice extument, et proiciant huiusmodi corpora damnatorum, et locus ille perpetua careat sepultura”.

komu niezastrzeżoną.¹⁵⁾ Duchowni, którzy świadomie zezwalali na pogrzeb kościelny dla przestępcy imiennie ekskomunikowanego karani byli interdyktem wzbraniającym wejścia do kościoła „*latae sententiae*”.¹⁶⁾

B. K o d e k s p r a w a k a n o n i c z n e g o

1. Przepisy dotyczące ekskomunikowanych

Kodeks prawa kanonicznego w porównaniu z dawnym prawem kanonicznym podaje przepisy o wiele łagodniejsze.

a) *Ekskomunikowani nienotoryczni* w zasadzie nie są pozbawieni pogrzebu kościelnego.

W kanonie 2260 § 2 prawodawca postanawia: „*Quod attinet ad ecclesiasticam sepulturam, servetur praescriptum can. 1240 § 1, n. 2*”. Co się tyczy pogrzebu kościelnego należy zachować przepisy kanonu 1240 § 1, n. 2.

W kanonie 1240 § 1, n. 2 prawodawca pozbawia pogrzebu kościelnego ekskomunikowanych po wyroku skazującym lub

15) Por. Konst. Apost. Sedis, n. 1: *Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subiacere declaramus:*

Mandantes seu cogentes tradi Ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos”.

Gasparri P., C. J. C. Fontes, III, 28, n. 552.

16) Por. Konst. „Apost. Sedis”, n. 2: „.....aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint”. *Fontes, III, 30, n. 552.*

Wernz F., Jus decretalium, VI, 201, n. 192;

Hilarius a Sexten, Tractatus de censuris ecclesiasticis, 61 sq.;

Buccroni J., Commentarii de casibus reservatis, de cens. de const. Apost. Sedis etc., 366 sq., 381 sq.;

Opieliński J., O cenzurach kościelnych, 227, n. 156;

Lega M., De delictis et poenis, 225, 223, n. 162.

Suarez F., De censuris, disp. XII, sect. 4, n. 8—16;

Koover F., Der Kirchenbann, 338 sq.;

wyjaśniającym, czyli notorycznych prawnie. Wynika stąd, że ekskomunikowani nienotoryczni nie są pozbawieni pogrzebu kościelnego. W porównaniu z dawnym prawem jest to przepis o wiele łagodniejszy. Ogiś wszyscy ekskomunikowani pozbawieni byli pogrzebu kościelnego.¹⁸⁾

b) *Ekskomunikowany faktycznie notoryczny* pozbawiony jest pogrzebu kościelnego, ale nie dlatego, że zmarł w tej karze, — Kodeks w kanonie 1240 § 1, n. 2 nie wymienia i tej grupy ekskomunikowanych, lecz że jest publicznym i jawnym grzesznikiem (kan. 1240 § 1, 6-o).

c) *Ekskomunikowany prawnie notoryczny*, to jest *ekskomunikowany tolerowany po wyroku skazującym lub wyjaśniającym* pozbawiony jest pogrzebu kościelnego. Wyraźnie przewiduje to Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 1240 § 1, 2-o: „*Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa:*

2-o Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam.

d) *Ekskomunikowany nietolerowany* (*vitandus*) pozbawiony jest także pogrzebu kościelnego. Skoro prawodawca w kanonie 1240 § 1, 2-o pozbawia ekskomunikowanych tolerowanych po wyroku skazującym lub wyjaśniającym, to tym bardziej zakaz ten dotyczy ekskomunikowanych nietolerowanych.

Ekskomunikowany nietolerowany, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1, 1-o, przed wydaniem deklaracji, jeśli tylko jego przestępstwo jest znane, pozbawiony jest także pogrzebu kościelnego, jako publiczny grzesznik (kan. 1240 § 1, 6-o). Po wyroku wyjaśniającym na podstawie kanonu 1240 § 1, 2-o.¹⁹⁾

¹⁸⁾ Por. c. 12, X, III., 28;

¹⁹⁾ Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 400, n. 336; *Wernz F. — Vidal P., Jus canonicum*, VII, 309, 310, n. 282; *Sole J., De delictis et poenis*, 155, n. 218;

¹⁹⁾ Por. *Hyland E., Excommunication....* 83—87.

Z powyższych postanowień prawnych wynika, że Kodeks prawa kanonicznego w porównaniu z dawnym prawem przyjmuje inne kryterium w kwestii pozbawienia pogrzebu kościelnego. Jest nim wydany wyrok skazujący lub wyjaśniający bez względu na to czy to będzie ekskomunikowany tolerowany, czy nietolerowany. W zasądzie sam fakt ekskomunikacji nie pozbawia pogrzebu kościelnego. Potrzeba tu, żeby jeszcze wydany został wyrok skazujący lub wyjaśniający (kan. 1240 §1, 2-o). Tym się różni obecnie Kodeks prawa kanonicznego od dawnego prawa, gdzie do wywołania tegoż skutku wystarczył sam fakt zaciągnięcia ekskomunikacji. Kodeks odmawia także prawa do pogrzebu kościelnego publicznym i jawnym grzesznikom (kan. 1240 §1, 6-o), ale ta okoliczność może występować przy ekskomunikacji, jak też i przy innych karach kościelnych.

Od powyższej zasady przewiduje prawodawca w kanonie 1240 § 1 wyjątek. „*Ecclesiastica sepultura privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa.*”

Zniesiony zostaje zakaz udzielenia pogrzebu kościelnego, jeżeli przestępca przed śmiercią okazał pewne oznaki żalu i skruchy, np. prosił o spowiednika, odmawiał modlitwy, ucałowywał krzyż lub obraz św. itp.²⁰⁾

Wyjątek ten pojmuje obecnie Kodeks prawa kanonicznego szerzej niż dawne prawo kanoniczne. W prawie przedkodexowym, jak to już wyżej było zaznaczone, wyjątek ten miał zastosowanie wyłącznie do ekskomunikowanych tolerowanych, którym zezwalało prawo na pogrzeb kościelny, jeśli przed śmiercią okazali oznaki skruchy i żalu. Nie obejmował on natomiast ekskomunikowanych nietolerowanych, chociażby ci przed śmiercią w wyraźny sposób wyrazili żal i pokutę, ale zmarli przed udzieleniem im absencji.²¹⁾ Obecnie obowiązujące prawo jest pod tym względem łagodniejsze. Rozciąga

---

20) Por. Jombart E., *Excommunication, Dictionnaire de droit canonique*, V, fasc. XXVII, col. 624.

21) Por. c. 28, 38, X, V, 39.

ono wyżej wymieniony wyjątek na wszystkich ekskomunikowanych, a więc tolerowanych i nietolerowanych.

W omawianych wypadkach należy udzielić abszolucji z ekskomuniki przed pogrzebem według formuły przewidzianej w Rytuale Rzymskim.²²⁾ Określa się ją mianem „*absolutio post mortem*”, a w rzeczywistości jest to ryt, za pomocą którego przywraca się zmarłemu prawo do pogrzebu kościelnego, publicznych modłów i wstawiennictwa Kościoła.²³⁾ Kodeks nawiązuje tutaj do dawnego prawa, które zezwalało na udzielenie abszolucji zmarłym w ekskomunice w pewnych wypadkach.

2. Przepisy dotyczące duchownych

Kodeks prawa kanonicznego, wzorem dawnego prawa, przewiduje sankcje karne przeciwko tym, którzy naruszają poniższy przepis kościelny. W kanonie 2339 postanawia prawodawca: „*Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiasticae sepulturae infideles, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos sive interdictos contra praescriptum can. 1240, § 1, contrahunt excommunicationem latae sententiae nemini reservatam; sponte vero sepulturam eisdam donantes, interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum*”.

Wszyscy, którzy ośmielą się nakazać (mandare) lub zmusić (cogere) do udzielenia pogrzebu kościelnego ekskomunikowanym po wyroku orzekającym lub stwierdzającym oraz ekskomunikowanym nietolerowanym, wbrew zakazowi przewidzianemu w kanonie 1240 § 1, zaciągają ekskomunikę „latae sen-

---

22) Por. *Rituale Romanum III*, 4: *Ritus absolvendi excommunicatum iam mortuum*.

23) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 400, n. 335: „His casibus applicantur absolutiones quae d'cuntur post mortem seu. ii ritus sacri quibus sepultura et suffragia Ecclesiae restituuntur”.

tentiae" niezastrzeżoną nikomu. Ci, którzy dobrowolnie (sponte) sprawili pogrzeb kościelny wyżej wymienionym ekskomunikowanym zaciągają interdykt wzbraniający wejścia do kościoła zastrzeżony ordynariuszowi.

Sankcja karna w Kodeksie pozostała ta sama, jaką przewidywała kons. Piusa IX, „Apostolicae Sedis”.

W myśl kanonu 1172 § 1, 4-o kościół lub cmentarz ulega zbeszczeszczeniu (violatio) przez udzielenie pogrzebu kościelnemu temu, kto był ekskomunikowany za pomocą wyroku skazującego lub deklarowany jako ekskomunikowany, a tym bardziej, gdy był ogłoszony za nietolerowanego (vitandus). Odnośnie ostatniego prawodawca zwiększa jeszcze sankcję karną postanawiając w kanonie 1242: „*Si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati vitandi qui, contra canonum statuta, sepulturam in loco sacro obtinuit, exhumandum est, servato praescripto can. 1214, § 1, et in loco profano de quo in can 1212, reponendum*”.

Zgodnie z powyższym kanonem ciało ekskomunikowanego nietolerowanego (vitandi) a także i tego, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1, 1-o, jeśli pochowane zostało w miejscu poświęconym, za zgodą ordynariusza, (kan. 1214 §1) należy ekshumować i pochować w miejscu niepoświęconym, o ile to może być dokonane bez wielkiej szkody.

Kodeks w kanonie 1242 nawiązuje do dawnego prawa, w myśl którego, jeśli przez pomyłkę, przypadkiem lub gwałtem został pochowany na miejscu poświęconym ekskomunikowany, ciało jego winno być ekshumowane i przeniesione na miejsce niepoświęcone. W razie, gdyby jego grobu nie można było odróżnić od grobu innych wiernych, ekshumacji zaniechać należy, ażeby z prochami wyklętego nie wyrzucono i kości wiernych.²³⁾

Zauważyć należy, że Kodeks prawa kanonicznego nie łączy udzielenia abszolucji z ekskomuniki za bezprawne po-

---

²³⁾ Por. c. 12, X, III, 28.

grzebanie w miejscu poświęconym ekskomunikowanego nie-
tolerowanego od wyjęcia ciała własnymi rękami i przenie-
sienia na miejscu niepoświęcone, jak to przewidywało daw-
ne prawo,²⁴⁾ lecz jedynie zezwala na ekshumację pod wa-
runkiem, że nie wywoła to wielkiej szkody dla Kościoła.²⁵⁾

4. Urzędy — prawa — przywileje

Urzędy, prawa i przywileje, na które wywiera wpływ eks-
komunika w myśl Kodeksu prawa kanonicznego są następują-
ce: godności, urzędy w ścisłym i szerszym znaczeniu, bene-
ficja, obowiązki kościelne (kan. 2263, 2266, 2265 § 1, 2—o),
pensje kościelne (kan. 2265 § 1, 2—o), prawo wybierania, pre-
zentowania, nominowania (kan. 2265 § 1, 1—o), przywileje
i łaski papieskie (kan. 2263, 2265 §2), prawo spełniania ko-
ścielnych aktów prawnych.

1. Urzędy

1. Pojęcie

Ekskomunika w zasadzie wywiera wpływ na wszystkie
urzędy kościelne, jakimi są: godności, beneficja, urzędy
w ścisłym i szerszym znaczeniu.

Mianem *godność* (*dignitas*) określamy tytuł beneficjalny
(*titulus beneficialis*), do którego przywiązane jest prawo

²⁴⁾ Por. c. 1, III, 7 in Clem.

²⁵⁾ Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 401, n. 336;
Insadowski H., Kościelne prawo pogrzebowe, Włocławek 1930,
160—176, w szczeg.... 166, 167.

pierwszeństwa (*praeeminentia*) oraz jurysdykcja,¹⁾ której obecnie zasadniczo są one pozbawione, np. godność archidia-kona, arcyprzebytera, dziekana itp.

Beneficium jest to stała posada kościelna, ustanowiona przez właściwego przełożonego kościelnego, z którą jest związany obowiązek posługi duchownej, czyli officium, oraz prawo do pobierania dochodów z uposażenia złączonego z posadą. Innemi słowy — jest to urząd kościelny z dołączeniem uposażenia (*officium sacrum cum dote adnexa*) k. 1409. np. kanonia, probostwo²⁾.

Urząd kościelny, czyli *officium*, w szerszym znaczeniu oznacza zakres czynności, które ktoś spełnia w celu religijnym. *Officium w ścisłym znaczeniu* jest to urząd z zarządzenia bożego lub kościelnego na stałe ustanowiony, z którym związany jest jakiś stopień władzy kapłańskiej lub jurysdykcji, a nadawany według przepisów kanonicznych (k. 145).³⁾ Urzędem w ścisłym znaczeniu jest urząd wikariusza pomocniczego (*vicarius cooperator non perpetuus*), kapelana kapelanii świeckiej, ojca duchownego w seminarium itp. W szerszym znacze-

---

1) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 401, n. 338; *Cappello F., De censuris*, 144, n. 154;

Cappello F., De visitatione SS Liminum etc. I, 449;

Barbosa A., De canonicis et dignitatibus, Lugd., 1632 cap. 4, n. 14;

Bouix, Tractatus de capitulis. Parisiis 1862, part. I, sect 2, cap. 5:

Wernz F., Jus decretalium, II, n. 240, n. 770;

Ogetti B., Synopsis rerum moralium et juris pontificii, Romae 1911—1914, V. *Dignitates*, n. 1787.

2) Por. Kan. 1409. „*Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competentente ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote officio adnexos*”.

3) Por. Kan. 145 § 1. „*Officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur; stricto autem sensu est munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis sive iurisdictionis*”.

niu np. urząd nauczania (*munus docendi*). Kodeks zaznacza w kan. 145 §2, że *urząd* należy rozumieć w *ścisłym* znaczeniu,⁴⁾ pojęciu natomiast *obowiązek* (*munus*) należy *nadać szersze znaczenie*, tak, że pod to pojęcie należy podciągnąć wszelkie obowiązki. Do takiej interpretacji upoważnia kan. 2265 § 1, 2-o, gdzie prawodawca używa terminu „*aliudve munus*”.⁵⁾

Pensja. Na równi z obowiązkami stawia Kodeks pensję. *Pensja kościelna* jest to prawo pobierania w pewnych okresach czasu dochodów z czyjegoś beneficium, które to uprawnienie dla słusznej przyczyny, przyznane jest przez kompetentnego przełożonego.⁶⁾ Pensja może być czasową np. przyznaną do końca życia beneficiata, albo do końca życia pensjonariusza, i stałą, gdy jest nałożona na beneficium na czas nieokreślony (*in perpetum*). Pierwsza ma charakter personalny i obciąża osobę beneficiata, a nie beneficium. Jest ona czasowa i wygasa z utratą beneficium przez beneficiata. Druga ma charakter rzeczowy. Nałożona jest na beneficium i przechodzi na następców beneficiariusza. Wygasa z chwilą śmierci pensjonariusza. Trzecia jest ciężarem rzeczowym nałożonym na officium na czas nieokreślony. Zobowiązani są ją uiszczać wszyscy posiadacze beneficium. Po śmierci jednego pensjonariusza przełożony wyznacza następcę.

Pensja rzeczowa przybiera charakter beneficium, dlatego należy ją rozważać razem z beneficjami, osobowa polega na udzieleniu duchownemu (*clerico*) części dochodów z czyjegoś beneficium. Zaliczyć ją można do praw.

4) Por. kan. 145 § 2. „*In iure officium ecclesiasticum accipitur stricto sensu, nisi aliud ex contextu sermonis appareat*”.

5) Por. *Wernz-Vidal, Jus canonicum*, II, 163—1688; n. 140, 141;

6) Por. *Wernz Vidal, Jus canonicum*, II, 168.

Cappello F., De censuris, 144, n. 154;

Leurenus P., Forum beneficiale, Venetiis 1743, P. III, q. 428;

Ferraris L., Prompta bibliotheca, v. *Pensio*, n. 5.

Kościelne akty prawne. Kodeks mówiąc o skutkach ekskomuniki, wylicza także prawne akty kościelne (k. 2263). Co należy rozumieć pod pojęciem — prawne akty kościelne — podaje kodeks w kan. 2256, 2-o. Zgodnie z wyżej przytoczonym kanonem przez kościelne akty prawne należy rozumieć: a) sprawowanie obowiązków zarządcy dóbr kościelnych; b) czynności sędziego, audytora, relatora, obrońcy małżeńskiego, promotora sprawiedliwości i wiary, notariusza, kanclerza, woźnego, komornika, adwokata i prokuratora w sprawach kościelnych; c) funkcje ojca chrzestnego lub świadka bierzmowania; d) głosowanie przy wyborach kość. e) wykonywanie prawa patronatu (k. 226, n. 2).⁷⁾

Słusznie zauważa Roberti,⁸⁾ że wymienione akty prawne w kan. 2256, n. 2 są to, urzędy, obowiązki (*munera*), albo prawa (*iura*). Urzędem w ścisłym słowa znaczeniu będą obowiązki: sędziego, relatora i audytora. W szerszym znaczeniu — obrońcy węzła małżeńskiego, promotora sprawiedliwości i wiary, notariusza i kanclerza, woźnego i komornika, adwokata i prokuratora, także zarządcy dóbr kościelnych, np. urząd członka rady administracyjnej diecezjalnej, ekonoma seminarium, administratora kościelnych zakładów dobroczynnych (*operis pii ecclesiastici*). Obowiązkiem (*munus*) będzie funkcja ojca chrzestnego przy chrzcie lub bierzmowaniu. Do praw natomiast zaliczyć należy: prawo głosowania w wyborach kościelnych i prawo wykonywania patronatu.

---

7) Por. kan. 2256, 2-o. „*Nomine autem actuum legitimum ecclesiasticorum significantur: munus administratoris gerere bonorum ecclesiasticorum; partes agere iudicis, auditoris et relatoris, defensoris vinculi, promotoris iustitiae et fidei, notarii et cancelarii, cursoris et apparitoris, advocati et procuratoris in casibus ecclesiasticis; munus patrini agere in sacramentis baptismi et confirmationis; suffragium ferre in electionibus ecclesiasticis; ius patronatus exercere*”.

8) Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 402, n. 338.

2. Przepisy prawne

1. Urzędy udzielone przed wymiarem ekskomuniki

A. D a w n e p r a w o

W dawnym prawie obowiązywała zasada, w myśl której *ekskomunikowani tolerowani*, a nawet i *nietolerowani* nie tracili „ipso facto” urzędu uzyskanego i piastowanego przed wymierzeniem im ekskomuniki. Jako uzasadnienie przytacza się argument, że prawo kanoniczne wymieniając wypadki utraty urzędu „ipso facto” nie wylicza ekskomuniki, a ponadto domaga się ono, żeby duchowni ekskomunikowani pozbawiani byli swego urzędu dopiero wówczas, gdy przez dłuższy czas trwają w uporze i nie starają się o uzyskanie absencji z tej kary.⁹⁾ Wynika stąd, że utrata urzędu nie następuje „ipso facto” z chwilą popadnięcia w ekskomunikę.¹⁰⁾

Sporną była kwestia czy ekskomunikowany traci z chwilą popadnięcia w ekskomunikę dochody z beneficjum uzyskanego przed zaciągnięciem tejże kary, czy dopiero po wyroku wyjaśniającym? Zwolennicy pierwszego poglądu powoływali się na c. 53, X, II, 28 i na wyrażenie w nim zawarte: „*Et illi nimirum proventus Ecclesiastici meriti subtrahuntur, cui ecclesiae communicatio negatur*”. Zdaniem ich, jakkolwiek wyrażenie „*subtrahuntur*” może mieć dwojakie znaczenie kary „*latae et ferendae sententiae*”, to jednakowoż z kontekstu

---

9) Por. c. 7, V, 11 in Sexto: „*Quum contumacia, in causa praesertim fidei, suspicioni praesumptionem adiciat, vehementem; si suspectus de haeresi, vocatus a vobis, ut de fide respondeat, excommunicationis vinculo pro eo, quod parere subterfugit, aut contumaciter se absentia, pro vos fuerit innodatus, quam si per annum animo sustineat pertinaci, extunc velut haereticus condemnetur*”.

10) Por. *Opieliński J., O cenzurach kościelnych*, 237, n. 162; *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 202, n. 193: *Attamen excommunicati ipso facto beneficia canonice iam obtenta quoad titulum non amittunt...*”

Kober F., Der Kirchenbann, 348 sq.;

Hinschius P., Das Kirchenrecht der Katholischen und Protestanten in Deutschland, V, 75 sq.;

wyraźnie wynika, że prawodawca karę utraty dochodów „*ipso facto*” chciał wymierzyć. Powodem utraty dochodów jest okoliczność, że wyklęty pozbawiony jest współuczestnictwa z wiernymi — *ecclesiae communio negatur*”. Wymieniony skutek następuje z chwilą popadnięcia w ekskomunikę, a więc i utrata dochodów musi nastąpić „*ipso facto*” razem z ekskomuniką. Nadto jest zasadą prawa kanonicznego, iż po założonej apelacji sędzia niższej instancji w odnośnej sprawie nie posiada jurysdykcji i dlatego nie może wydać żadnej nowej decyzji. Papież Innocenty III, jakto z tekstu omawianego dekretu wynika, na pytanie, czy ekskomunikowanego, który założył apelację, może biskup pozbawić dochodów, odpowiedział, że może. Wynika stąd, że papież pozbawienie dochodów nie uznawał za nowy akt sądowy, bo to sprzeciwiałoby się wyżej wymienionej zasadzie prawnej, ale raczej był zdania, że utrata dochodów następuje „*ipso facto*” z chwilą zaciągnięcia ekskomunikacji. Pogląd ten wypowiadał Suarez.¹¹⁾

Inni kanoniści byli zdania przeciwnego, opierając się również na przytoczonym tekście. Słowo „*subtrahuntur*” mówią jest dwuznaczne. Może ono oznaczać karę „*latae et ferendae sententiae*”. Ponieważ w prawie karnym obowiązuje zasada: „*in poenis benignior est interpretatio facienda*”,¹²⁾ dlatego tutaj oświadczyć się należy za karą „*ferendae sententiae*”. Za ścisłą interpretacją przemawia także glossa do słowa „*subtrahuntur*”; „*Illud intelligi potest in eo casu, quando in sententia hoc exprimitur, quod bona Ecclesiae subtrahuntur*”.

Pogląd ten między innymi autorami podzielał Wernz,¹³⁾ który pod wyrażeniem „*subtractio*” rozumie czynność pozbawienia, która winna być dokonana przez przełożonego, a nie przez samo prawo. Ponadto w myśl ogólnej zasady kary „*latae sententiae*”, do których wykonania potrzebne jest

11) Por. Suarez F., *De censuris*, d'sp. XIII, sect. 2.

12) Por. *Regula iuris* 49 in VI-o.

13) Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 202, n. 193: „... nec ipso iure et ante sententiam fructibus suorum beneficiorum privantur modo per se vel per alium oneribus beneficii satisfaciunt;

współdziałanie samego sprawcy, nie obowiązują go przed wydaniem wyroku deklaratywnego. Warunkiem jednakże nieutraty dochodów „*ipso facto*” jest spełnianie obowiązków, związanych z urzędem: bądź osobiście, bądź przez inne osoby.¹⁴⁾ Z polskich autorów pogląd ten podzielał Opieliński.¹⁵⁾

B. Kodeks prawa kanonicznego

Zasada I. Ekskomunikowany przez sam fakt zaciągnięcia ekskomunikacji nie traci urzędów nabytych zgodnie z prawem kanonicznym przed wymiarem tejże kary. Zasadę tę łatwo ustalić na podstawie kanonu 2263 i 2266.

Kanon 2263: „*Removeatur excommunicatus ab actibus legitimis ecclesiasticis intra fines suis in locis iure definitis; nequit in causis ecclesiasticis agere, nisi ad normam can. 1654; prohibetur ecclesiasticis officiis seu muneribus fungi, concessisque antea ab Ecclesia privilegiis frui*”.

Kan. 2266. „*Post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicatus manet privatus fructibus dignitatis, officii, beneficii, pensionis, muneris, si quod habeat in Ecclesia; et vitandus ipsamet dignitate, officio, beneficio, pensione, munere*”.

W myśl kanonu 2263 nie wolno spełniać urzędów, obowiązków lub zajęć kościelnych —

14) Por. *Lega M., De delictis et poenis*, 227, n. 163: „Tamen beneficia aut officia iam possessa a vitando ante censuram, non auferuntur: nisi sententia iudicis interveniat condemnatoria; et declaratoria non sufficit pro auferendis fructibus quoque beneficii quia nullibi in iure cautum est, excommunicatum vitandum ipso iure privari beneficii fructibus;

Hilarius a Sexten, De censuris, 60;

Hollweck J., Die Kirchlichen Strafgesetze, § 47, dop. 6;

D'Annibale, Summula, I, n. 365.

15) Por. *Opieliński, O cenzurach kościelnych*, 238, 239, n. 163: „oba zdania są prawdziwe i dlatego w praktyce ekskomunikowany bądź toleratus bądź vitandus nie jest w sumieniu zobowiązany zwracać dochodów beneficji przed wyrokiem sądowym”.

excommunicatus... prohibetur ecclesiasticis officiis seu muneribus fungi. Skoro prawodawca zaznacza, że nie wolno mu sprawować urzędów, to z tego wynika, że te urzędy w dalszym ciągu piastuje. Do takiego samego wniosku doprowadza nas kan. 2266. W kanonie tym prawodawca stwierdza, że ekskomunikowany nietolerowany (*vitandus*) pozostaje pozbawiony: godności, urzędów, beneficjów, pensji, zajęć kościelnych. Wobec tego, że w tym kanonie pozbawianie urzędów ogranicza prawodawca tylko do ekskomunikowanego nietolerowanego, to a „*contrario*” stwierdzić należy, że wszyscy inni ekskomunikowani nie tracą urzędów kościelnych, nabytych kanonicznie.

Od tej zasady wprowadza prawodawca wyjątek. Przewiduje go kan. 2266, w myśl którego ekskomunikowany ogłoszony jako nietolerowany (*vitandus*) traci godności, urzędy (*officia*), beneficia, pensje i inne obowiązki, jakie spełniał w Kościele.

Zasada II. Ekskomunikowany, aczkolwiek ogólnie biorąc, nie traci urzędów kościelnych, to niemniej nie wolno mu spełniać: urzędów, obowiązków lub jakichkolwiek zajęć kościelnych — *prohibetur ecclesiasticis officiis seu muneribus fungi* — k. 2263. Zakaz ten pochodzi z wyraźnej woli prawodawcy, wyrażonej w kan. 2263, a uzasadnia się po części zakazem brania czynnego udziału w obrzędach religijnych (*in divinis officiis*), a po części także zakazem wykonywania władzy, czyto święceń, czy jurysdykcji.

1. Przepisy dotyczące ekskomunikowanych.

1. *Ekskomunikowany nienotoryczny* (*non notorius*), w myśl wyżej wymienionej zasady winien powstrzymać się od wypełnienia obowiązków swego urzędu (k. 2263). Jeśli je pełni, wówczas działa niegodnie (*illicite*), lecz ważne (*validae*). Wyjątek stanowi kan. 2232 § 1, w myśl którego, w wypadku, gdy zagraża mu zniesławienie, wtedy jest usprawiedliwiony od zachowania cenzury na skutek czego spełnia swój urząd godziwie. Wszystkie czynności dokonane w ramach swego urzędu przez ekskomunikowanego nienotorycznego, aczkolwiek niegodziwe, są jednak ważne. Nie traci urzędu,

jak wyżej było zaznaczone, ani nie jest pozbawiony dochodów, związanych z tym urzędem.

2. *Ekskomunikowany „de facto notorius”* obowiązany jest powstrzymać się od wykonywania obowiązków swego urzędu. Przyczym zauważyć należy, że ten nakaz winien być przez niego wypełniony bezwzględnie (absolute), a to z uwagi na kategorię przepis kan. 2263, jak też i kan. 2232 § 1. Ekskomunikowany faktycznie notoryczny nie może się powołać na swoje usprawiedliwienie na zagrażające mu niebezpieczeństwo zniesławienia się przez powstrzymanie się od spełnienia urzędu, gdyż cenzura jest faktycznie znana wszystkim. Niemniej jednak, gdyby wykonywał wbrew powyższemu zakazowi czynności należące do zakresu jego urzędu, wszystkie one będą ważne, aczkolwiek niegodziwie spełniane. Nie traci urzędu ani dochodów, jak to wyżej było powiedziane. Ponadto niegodziwie pełni obowiązki ojca chrzestnego, jak to wynika z kan. 766, 2-o, oraz świadka bierzmowania (k. 796, 3-o).

3. *Ekskomunikowany tolerowany po wyroku orzekającym lub stwierdzającym ekskomunikę*, a także ekskomunikowany ogłoszony jako „*vitandus*” nieważnie wykonuje władze jurysdykcji, czy to zakresu wewnętrznego, czy zewnętrznego, jaka przypadkowo połączona jest z jego urzędem (k. 2264); pozbawiony jest, w myśl kan. 2264, także wykonywania władzy święceń poza wyjątkiem przewidzianym w kan. 2261 § 3. W myśl ostatniego kanonu wierni mogą go prosić o udzielenie im absolucji sakramentalnej tylko w niebezpieczeństwie śmierci. Zgodnie z kan. 1931 nie może ważnie sprawować urzędu arbitra.¹⁶⁾ Ponadto nie może być ojcem chrzestnym przy chrzcie (k. 705, 2-o), ani świadkiem (*patrinus*) przy bierzmowaniu (k. 795, 2-o).

Wykonywanie innych czynności, poza wymienionymi wyżej, nie jest zabronione pod rygorem nieważności, lecz, w wypadku, gdy kara ekskomuniki wymierzona została lub deklарowana wyrokiem, trudno jest przypuścić, ażeby ekskomunikowanemu pozwolono na wykonywanie tych czynności. Mu-

szą tu zająć specjalne okoliczności usprawiedliwiające tego rodzaju postępowanie. I tak, w myśl kan. 1657 § 1 obowiązki adwokata i pełnomocnika (procurator) w procesie kościelnym z konieczności (ex necessitate) mogą być powierzone akatolikom. Zgodnie z kan. 1757 § 2, 1-o ekskomunikowani powinni być wykluczeni od obowiązku świadczenia, jako osoby podejrzane.

Gdyby natomiast dla jakiejś słusznej przyczyny dopuszczeni byli jako świadkowie, to w zasadzie zeznania powinni składać niezaprzysiężeni, a zeznania ich posiadają wartość poszlak. Nie mają one natomiast pełnej wartości dowodowej.¹⁷⁾

Ponadto w myśl kanonu 2266 ekskomunikowany po wyroku orzekającym lub deklarującym karę, mocą samego prawa (ipso iure) traci dochody, jakie otrzymywał w związku z piastowanym urzędem lub pensją kościelną.

Przed Kodeksem istniał spór w powyższej sprawie i ścierały się dwa poglądy na temat, czy wyższa kara jest „latae” czy „ferendae sententiae”. Sporom tym stara się obecnie prawodawca położyć kres, stwierdzając w kanonie 2266: „*Post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam excommunicatus manet privatus fructibus dignitatis, officii, beneficii, pensionis, muneris, si quod habeat in Ecclesia*”. W kanonie tym przez użycie wyrażenia „*manet*” prawodawca wyraźnie wkazuje, że ekskomunikowany zostaje pozbawiony dochodów „ipso iure”, tj. mocą samego prawa, czyli jest to kara „latae sententiae”, a nie „ferende sententiae”. Zwyciężył więc w Kode-

¹⁶⁾ Por. w tej sprawie: *Myrcha M., Sądy polubowne*, Lublin 1948, 119—142;

¹⁷⁾ Por. kan. 1757 § 2. „*Ut non idonei repelluntur a testimonio ferendo ..... ut suspecti: Excommunicati, periurii, infames, post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam;*”

Kan. 1758. „*Non idonei et suspecti audiri poterunt ex decreto iudicis, quo id expedire declaretur; sed eorum testimonium valebit tantummodo ut indicium et probationis adminiculum, et generatim iniurati audiantur*”.

Por. w tej sprawie: *Myrcha M., Dowód ze świadków w procesie kanonicznym*, Lublin 1936, 67.

ksie pogląd pierwszy. Przez wyjaśnienie dawnej spornej kwestij nie wykluczył prawodawca możliwości powstania nowych trudności na tle interpretacji wzmiankowego kanonu 2266. Spór dotyczy kwestji, czy ekskomunikowany zostaje pozbawiony dochodów, mocą samego prawa z chwilą popadnięcia w ekskomunikę, tj. z chwilą popełnienia przestępstwa, za które zaciągnął tę karę, czy dopiero z chwilą wydania wyroku deklaratywnego, na co zdaje się wskazywać kan. 2266?

Do zwolenników pierwszego poglądu zalicza się Cappello, Chelodi, Vidal,¹⁸⁾ który mniema, że pierwszy pogląd jest prawdziwy, aczkolwiek i drugi nie jest pozbawiony prawdopodobieństwa.

Opinię drugą reprezentuje: Roberti, Vermeersch-Creusen, Cocchi i inni.¹⁹⁾ Zwolennicy pierwszego poglądu wysuwają, jako argument twierdzenie, że utrata dochodów jest skutkiem cenzury, w tym wypadku ekskomunikacji, a nie deklaracji, za-

18) Por. Cappello F., *De censuris*, 148, n. 158;
Wernz F.-Vidal P., *Jus canonicum*, VII, 311, 312, n. 283: „Prior sententia videtur verior; altera non videtur carere probabilitate”.
Chelodi J., *Jus poenale*, n. 38;
De Meester A., *Compendium*, III, 201, n. 1765.
n. 339;

19) Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars, II, 402, 403,
Vermeersch-Creusen, *Epitome*, III, n. 468;
Cocchi G., *De delictis et poenis*, n. 88;
Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 222, n. 1780: „Poenae privationis de iure Codicis non fertur simpliciter in excommunicatos, sed solum in excommunicatos post sententiam”.
Hyland E., *Excommunication....*, 156, 157;
Eischmann E., *Das Strafrecht des Codex J. C.*, 96;
Augustine J., *A Commentary.....* VIII, 192—193;
Salucci R., *II diritte penale secondo Codice di diritto canonico*, 266, 267;
Berutti Ch., *Institutiones iuris canonici*, VI, 180, n. 64: „Huiusmodi privatio urget ipsoiure quia tamen disertis verbis dicitur quod censuratum tenet dumtaxat post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, certum omnino videtur excommunicatum fructibus praefatis privari non a momento commissi delicti (cfr. can. 2232, § 2), sed solummodo a momento sententiae declaratoriae”.

wartej w wyroku. Stąd kara ta wymierzona zostaje sprawcy z chwilą zaciągnięcia ekskomuniki, a nie po wydaniu wyroku deklaratywnego. Ponadto powołują się na ogólną zasadę, wyrażoną w kan. 2232 § 2: „*Sententia declaratoria poenam ad momentum commissi delicti retrahit*”.

Drudzy, godząc się na argumenty wyżej przytoczone, dodają, że to wszystko jest prawda, tylko zwolennicy pierwszego poglądu zapominają, że kan. 2266 stanowi wyjątek w stosunku do kan. 2232 § 2. Kan. 2266 ogranicza ogólną zasadę, wyrażoną w kan. 2232 § 2. Wskazują nato słowa użyte przez prawodawcę w kan. 2266: „*post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam*”.

Moim zdaniem zwycięża pogląd drugi. W kan. 2266 prawodawca wyraźnie wskazuje na wyrok — „*post sententiam*”. W myśl kan. 2219 § I: „*In poenis benignior est interpretatio facienda*”, jak też kan. 19 „*leges quae poenam statuunt... stricte subsunt interpretationi*”, należy do kan. 2266 zastosować ścisłą interpretację i uznać, że jest on wyjątkiem w stosunku do kan. 2232 § 2, gdzie jest powiedziane, że wyrok deklaracyjny powoduje cofnięcie kary do chwili popełnienia przestępstwa. Zgodnie z zasadą: „*lex specialis derogat legem generalem*”, ma tu zastosowanie kan. 2266. Ponadto pogląd drugi jest korzystny dla praktyki, choćby z tej racji, że jest łatwy do zastosowania. Zresztą, jak to słusznie zauważa Roberti, że przy istnieniu wątpliwości, pogląd drugi należy uważać za praktycznie pewny. W tym sensie wypowiada się także Vidal, że drugi pogląd nie jest pozbawiony prawdopodobieństwa, aczkolwiek, zdaniem tegoż autora, pierwszy jest prawdziwszy.

4) Ekskomunikowany, ogłoszony jako „*vitandus*”, w myśl kan. 2266 „*ipso facto*”, tj. z mocy samego prawa, traci wszelkie urzędy oraz pensję, jakie posiadał w Kościele. Słowo „*manet*” odnosi się także i do drugiej części kanonu 2266, tj. do ekskomunikowanych ogłoszonych jako „*vitandi*”. Jest to i w tym wypadku kara „*latae sententiae*”. To samo należy powiedzieć o nietolerowanym, o którym jest mowa w kan. 2343 § 1, 1-o.

W tym wypadku stojąc na stanowisku drugiego poglądu wymagać należy, ażeby wydana została jakaś deklaracja. W myśl natomiast pierwszej opinii ekskomunikowany zostaje pozbawiony urzędów lub pensji z chwilą zaciągnięcia ekskomuniki, tj. z chwilą popełnienia przestępstwa.²⁰⁾

2. Przepisy dotyczące przełożonych

Przełożeni winni w myśl kan. 2232 § 1 zabronić (prohibere) wykonywania obowiązków i urzędów ekskomunikowanym faktycznie notorycznym (de facto notoriis), a zwłaszcza ekskomunikowanym po wyroku orzekającym lub deklarującym. Ponadto winni usunąć ich (repellere) od pełnienia funkcji ojca chrzestnego przy chrzcie (k. 765, 2-o, 766, 2-o), także i przy bierzmowaniu (k. 795, 2-o, 796, 3-o). Ponadto winni także pozbawić dochodów płynących z urzędu lub pensji ekskomunikowanych po wyroku skazującym lub deklarującym. Nietolerowanych (vitandos) zaś obowiązani są zastąpić innymi osobami w pełnieniu urzędu i sprawowaniu obowiązków (k. 2266).²¹⁾

2. Powierzanie urzędów ekskomunikowanym

A. D a w n e p r a w o

W dawnym prawie obowiązywała zasada nieudzielania urzędów ekskomunikowanym i to pod rygorem nieważności. Stąd nadanie urzędów kościelnych ekskomunikowanym było nieważne (collatio nulla). Wyraźnie tę zasadę uwypuklało prawo Dekretałów w X, V, 27, 7. Papież Innocenty III (1198—1216) pisze do dziekana w Kolonii „...*clericis excommunicationis vinculo innodatis ecclesiastica beneficia confferri non possunt*”. Z tą samą zasadą spotykamy się także w *Sext. I, 3, 1*: Papież Grzegorz I (1227—1241) postanawia: „*Ipso iuro rescriptum vel processus per ipsum habitus, non*

20) Por. *Roberti F., De delictis et poenis*, I, pars II, 403, n. 339;

21) Por. *Roberti F., jak wyżej*, 404, n. 339.

valent, si ab excomunicato super alio quam excommunicationis vel appellationis articulo fuerit impetratum". Zasada ta utrzymała się także i po wprowadzeniu przez Marcina V podziału ekskomunikowanych na tolerowanych i nietolerowanych. Przez zaciągnięcie ekskomuniki każdy dotknięty tą karą stawał się niezdolny (*incapax sive inhabilis*) do uzyskania jakiegokolwiek urzędu czy beneficium kościelnego bez względu na to, czy był „*vitandus*”, czy „*toleratus*”, „*publicus*” czy „*occultus*”, czy zaciągnął ekskomunikę „*ipso iure*”, czy wymierzona mu była wyrokiem sądowym. Dlatego wszelkie udzielenie beneficium kościelnego, czy przez swobodne nadanie (*collatio libera*), czy przez wybór (*electio*), czy przez potwierdzenie (*confirmatio*), czy dopuszczenie (*postulatio vel admissio*), czy przez prezentację lub instytucję — jest nieważne (*collatio nulla atque irrita*), chociaż np. elektorzy byli nieświadomi zaciągnięcia przez ich delegata ekskomuniki. Ignorancja bowiem nigdy nie może sanować niezdolności promowanego, aczkolwiek uwalnia od winy i kary wyborców.²²⁾ Dla uniknięcia nieważności w powierzaniu urzędów lub beneficium, zwykło się w reskryptach udzielać abszolucji „*ad effectum*”.

Zakaz nadawania urzędów kościelnych poza sankcją nieważności obwarowany był jeszcze karą pozbawiania przełożonych prawa udzielania dalszych urzędów, jeśli ci świadomie

---

²²⁾ Por. c. 7, § 3, X, I, 6: „... Clerici sane, si contra formam istam quemquam elegerint et eligendi tunc potestate privatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio se noverint suspensos”.

Słowo „*noverint*” wskazuje na karę *laetae sententiae*.

Ta sama kara groziła za postulację ekskomunikowanego.

Por. c. 1, X, I, 5;

Kolatorzy, którzy świadomie ekskomunikowanemu ofiarowali beneficium w myśl zarządzenia wydanego przez papieża Innocentego III (1198—1216) mieli być karani przez swego zwierzchnika *suspensą* „*a collatione beneficiorum, donec super hoc veniam consequi mereantur*”. Por. c. 7, X, V, 27.

„Patron, bądź *laicus*, bądź *ecclesiasticus*, jeżeli z niewiedomości prezentował ekskomunikowanego, może w czasie przepisany innego prezentować, a nawet tego samego, jeżeli tenże postarał się w tym czasie o uwolnienie z ekskomuniki. Patron *ecclesiasticus*, jeżeli świa-

(scienter) go przekroczyli. „Illi vero qui scienter illa beneficia talibus contulerunt, tamdiu debent a beneficiorum collatione suspendi, donec super hoc veniam consequi mereantur, ut puniantur in hoc, in quo delinquere praesumpserit”.²³⁾

Mimo wyraźnego przepisu prawnego o charakterze ogólnym, niektórzy kanoniści, jak np. D’Annibale,²⁴⁾ starali się ograniczyć tę zasadę wyłącznie do ekskomunikowanych nietolerowanych (ad vitandos). Natomiast co się tyczy tolerowanych, to wielu autorów usiłowało wyłączyć ich z pod tego zakazu. Jednakże tutaj zarysowała się pewna różnica. Jedni uważali, że nie ważne będzie udzielenie urzędu ekskomunikowanemu tolerowanemu, gdy ten ostatni był świadomy ekskomunikacji, a mimo tego przyjął nominację. Nieważność udzielenia urzędu uzależniali od świadomości sprawcy o jego niezdolności do osiągnięcia tego urzędu. Inni propagowali łagodniejszy pogląd i utrzymywali, że wszelkie nadanie urzędów ekskomunikowanym tolerowanym będzie ważne, albowiem publiczne urzędy udziela się pod kątem widzenia dobra osobistego wiernych, którym wolno dla swej korzyści domagać się od ekskomunikowanych tolerowanych wypełnienia obowiązków związanych z zajmowanym przez nich urzędem. Opinię powyższą wyraził

---

domie prezentował wyklętego traci na ten raz prawo prezentacji a beneficium staje się liberae collationis. Patron laicus, jeżeli świadomie prezentował ekskomunikowanego, może innego prezentować, dopóki tempus utile nie upłynie, bo przypuszcza się, że nie zna dostatecznie przepisów prawa kościelnego, czego o patronie ecclesiasticus powiedzieć nie można. Są atoli autorowie, którzy utrzymują, że i patron laicus traci w takim przypadku prawo prezentacji”.
Opieliński J., O cenzurach kościelnych, 236, n. 160.

²³⁾ Por. c. 7, X, V, 27.

Wernz F., Jus decretalium, II, n. 298; VI, 201, n. 193;

Kober F., Der Kirchenhann, 341, 344;

Suarez F., De censuris, disp. XIII, sect. n. 9;

Schmalzgrueber F., Jus eccl., lib. V, tit. 39, n. 147 sq., 152 sq.,

Reiffenstuel A., Jus can., lib. V, tit. 39, n. 65;

Opieliński J., O cenzurach kościelnych, 231, n. 160.

²⁴⁾ Por. D’Annibale, J., *Summula, I, n. 365.*

D'Annibale i spotkał się z ostrą krytyką Wernza²⁵⁾, który utrzymywał, iż D'Annibale, przez swój pogląd, zmierza do zmiany obowiązującego prawa, albowiem stara się on obalić zasadę, w myśl której przez wprowadzoną przez Marcina V tolerancję dla grupy ekskomunikowanych tolerowanych, nie został tym ostatnim udzielony żaden przywilej (*favor*). Przyjmując pogląd D'Annibale uzyskiwaliby oni wielki przywilej, bo zdolność do osiągnięcia urzędów. Nie można zaprzeczyć, mówi Wernz, że z nieważnego udzielania beneficium „*excommunicato occulto*” mogą powstać liczne i wielkie szkody dla dobra publicznego. Celem uniemożliwienia powstania tak niewłaściwych skutków Wernz wystąpił z projektem zmiany prawa w tym sensie, że nieważnym powinno być tylko udzielenie urzędów ekskomunikowanym po wyroku skazującym lub stwierdzającym. Ważne natomiast będzie, jeśli wyrok nie był wydany. Powyższy postulat Wernza został zrealizowany w Kodeksie prawa kan., jak to niżej zobaczymy.

B. K o d e k s p r a w a k a n o n i c z n e g o

Kodeks prawa kanonicznego zadość czyniąc autorom, by nowe prawo było jaśniejsze od starego, ustanawia następujące normy odnośnie ekskomunikowanych i przełożonych. Podkreślić tu należy, że Kodeks prawa kanonicznego stawia na równi ekskomunikowanych tolerowanych po wyroku skazującym lub wyjaśniającym z ekskomunikowanymi nietolerowanymi (*vitandi*).

---

²⁵⁾ Por. Wernz F., *Jus decretalium*, VI, 202, dop. 306; Suarez F., *De censuris*, disp. XIII, sect. 2, n. 31; sect. 1; Opieliński J., *O cenzurach kościelnych*, 235, n. 160; Alphonsus L. (S), *Theol. moral.*, VII, n. 181. Hollweck J., *Lie Kirchlichen Strafgesetze*, 121, § 47, dop. 5; Hilarius a Sexten, *De censuris*, 60; Eng. l L., *Collegium, univr. iur. can.*, lib. V, tit. 39, n. 60; Lega M., *De delictis et poenis*, 226, n. 163.

1. Przepisy dotyczące ekskomunikowanych

1. *Ekskomunikowany nienotoryczny* (non notorius) niegodziwie (illicite), lecz ważnie (valide) przyjmuje urzędy i pensję kościelną. Zasadę tę łatwo ustalić na podstawie kanonu 2265 § 1, 2-o oraz § 2.

Kan 2265 § 1, 2-o. „*Quilibet excommunicatus*”:

2-o *Nequit consequi dignitates, officia, beneficia, pensiones ecclesiasticas aliudve munus in Ecclesia;*

Kan. 2265 § 2. *Actus tamen positus contra praescriptum § 1, nn. 1, 2, non est nullus, nisi positus fuerit ob excommunicato post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam*”;

W myśl kanonu 2265 § 1, 2-o każdy ekskomunikowany, na co wskazuje słowo „*Quilibet*” nie może osiągnąć godności, urzędu, beneficium, pensji kościelnej lub innych zajęć w Kościele. Skoro nie wolno mu przyjąć urzędu lub pensji, a on wbrew powyższemu zakazowi działa, to jego działanie będzie sprzeczne z prawem, a więc niegodziwe. Czy także i nieważne? Na to pytanie mamy odpowiedź w § 2 tegoż kanonu. Prawodawca stwierdza tu, że nieważnie przyjmują urzędy ekskomunikowani tolerowani po wyroku skazującym lub stwierdzającym oraz nietolerowani. Wynika stąd, że pozostali ekskomunikowani tolerowani, co do których nie zapadł wyrok będą tu działać ważnie, aczkolwiek niegodziwie.

Wyjątkowo, jeśli zajdą przyczyny przewidziane w kanonie 2232 § 1, jakimi będzie niebezpieczeństwo zniesławienia się na skutek odmowy przyjęcia zaofiarowanego urzędu, wówczas ekskomunikowany nienotoryczny nie jest obowiązany do podporządkowania się karze „*laetae sententiae*”, jaką jest w tym wypadku cenzura. Prowadzi to do wniosku, że w tych okolicznościach wolno mu przyjąć zaofiarowany urząd, a działanie jego będzie nie tylko ważne, lecz także i godziwe.²⁶⁾

²⁶⁾ Por. *Coronata M. C., Institutiones iuris canonici, IV, 217, n. 1778;*

Cappello F., De censuris, 144, n. 154;

Berutti Ch., Institutiones iuris canonici, VI, 177, n. 63;

2. *Ekskomunikowany notoryczny faktycznie* (notorius de facto) nigdy nie może przyjąć urzędu lub pensji kościelnej godziwie, a to ze względu na wyraźny przepis kanonu 2265 § 1, 2-o, jak też i kanonu 2232 § 1, w myśl którego nie jest usprawiedliwiony od nieprzestrzegania kary „*latae sententiae*”. Działanie jego wbrew powyższemu przepisowi prawemu jest zawsze ważne (kan. 2265 § 2). Różnica między ekskomunikowanym nienotorycznym, a notorycznym faktycznie uwidacznia się tylko w tym, że do tej drugiej grupy ekskomunikowanych nie ma zastosowania kanon 2232 § 1 pojęty jako wyjątek od zasady wyrażonej w kanonie 2265 § 1, 2-o.²⁷⁾

2. *Ekskomunikowany tolerowany po wyroku skazującym lub wyjaśniającym, jak też ekskomunikowany nietolerowany* (vitandus) pozbawiony jest prawa przyjęcia urzędu lub pensji kościelnej pod rygorem nieważności działania sprzecznego z powyższym przepisem. Zasadę tę wyraża prawodawca w kanonie 2265 § 2: „*Actus tamen positus contra praescriptum § 1 nn. 1, 2, non est nullus, nisi positus fuerit ab excommunicato vitando vel ab alio excommunicato post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam*”. Ekskomunikowany nietolerowany i tolerowany po wyroku wyjaśniającym lub skazującym przyjmują nieważnie urząd lub pensję kościelną.

Znaczyć tu jednak należy, że wyrok deklaracyjny, wydany po uprzednim nadaniu urzędu zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, nie unieważnia nadania. Do takiego wnioskowania upoważniają nas zasady ścisłej interpretacji kanonu 2265 § 2 w myśl przepisu zawartego w kanonie 19 i 2219, § 1: „*In poenis benignior est interpretatio facienda*”²⁸⁾

Ekskomunikowany, o którym jest mowa w kanonie 2343 § 1, 1-o, gdyby przyjął jakiś urząd lub pensję kościelną przed wydaniem wyroku deklaracyjnego, to takie nadanie urzędu

27) Por. Coronata M. C., *Institutiones iuris canonici*, IV, 218, n. 1779.

28) Por. Roberti F., *De delictis et poenis*, I, pars II, 404, 405, n. 340. Wernz F.,-Vidal P., *Jus canonicum*, VII, 311, n. 283; Sole J., *De delictis et poenis*, 162, 163, n. 227, 228.

przez władzę kościelną będzie ważne. Przemawia za tym przepis kanonu 2265 § 2. Niemniej jednak trudno przypuścić, aby tego rodzaju fakt mógł mieć miejsce, a to ze względu na możliwość szybkiego wydania deklaracji odnośnie popełnienia powyższego przestępstwa i zaciągnięcia przez sprawcę ekskomuniki.²⁹⁾

2. Przepisy dotyczące przełożonych

Przełożeni nie powinni udzielać urzędów, ani przyznawać pensji wszystkim ekskomunikowanym (*quibusvis*), a tym więcej, jeżeli stali się „*de facto*” notorycznymi, a to z uwagi, że wszyscy eskomunikowani w myśl prawa są ich niegodni (*indigni*). Niegodnym nie należy powierzać urzędów.

Udzielanie urzędów ekskomunikowanym po wyroku skazującym lub stwierdzającym, a tym więcej ekskomunikowanym nietolerowanym (*vitandi*), jest nie ważne, jak to wyraźnie przewiduje kan. 2265 § 2, o czym była mowa wyżej.

Co się tyczy wypadku nadania urzędu ekskomunikowanym nienotorycznym np. z nieświadomości cenzury, to po stwierdzeniu tej ostatniej, może przełożony wydać wyrok deklaracyjny, a po jego ogłoszeniu, unieważnić akt nadania urzędu. Postępowanie powyższe zgodne będzie z zasadą zawartą w kan. 153 § 3. W myśl tego kanonu akt udzielenia urzędu może być unieważniony jeżeli ten, komu powierzono urząd nie posiada kwalifikacji wymaganych przez prawo. Jasnym jest, że ekskomunikowany nie posiada kwalifikacji wymaganych przez prawo powszechnie, choćby z tego względu, że jest niegodny (*indignus*). Uwzględniwszy więc możliwość unieważnienia aktu nadania urzędu ekskomunikowanym, przewidzianą w kan. 153 § 3, umiejsczone zostaje tym samym „uprzywilejowane stanowisko”, jakie przyznaje prawodawca zwykłym ekskomunikowanym, w porównaniu z ekskomunikowanymi po wyroku — pozbawiając ich zdolności do osiągnięcia urzędów i beneficjów. Tego rodzaju postępowanie nie bę-

---

²⁹⁾ Por. *Roberti F., De delictis et poenis, I, pars II, 405, n. 340.*

dzie w sprzeczności z kan. 2232 § 2, w myśl którego „*sententia declaratoria poenam ad momentum commissi delicti retrahat*”, jeśli przełożony, wydając wyrok, zechce wywołać ten skutek. Wykluczenie od urzędów i beneficjów kościelnych będzie wówczas skutkiem ekskomuniki, wyrok — warunkiem zmierzającym do tego, ażeby niegodziwe udzielenie urzędu z powodu kwalifikacji kandydata będącego w cenzurze, nie było dalej utrzymywane w mocy.³⁰⁾

Porównując dawne prawo z obecnie obowiązującym należy stwierdzić, że Kodeks prawa kan. jest o wiele łagodniejszy w stosunku do ekskomunikowanych, jeśli chodzi o udzielanie im urzędów kościelnych, albowiem niezdolność do uzyskania urzędów ogranicza wyłącznie do ekskomunikowanych nietolerowanych i tolerowanych po wyroku skazującym lub stwierdzającym, podczas gdy niezdolność w dawnym prawie dotyczyła wszystkich ekskomunikowanych bez względu na to, czy byli tolerowani, czy nietolerowani, czy byli nieznani (*occulti*), czy publiczni (*notorii*) i bez względu na to, w jaki sposób była im wymierzona ekskomunika³¹⁾.

Dalszy ciąg rozprawy w następnym numerze

---

³⁰⁾ Por. *Roberi F., De delictis et poenis*, I, pars II, 405, n. 340; *Coronata M. C., Institutiones iuris canonici*, IV, 222, n. 1780; 226, n. 1781; *Berutti Ch., Institutiones iuris canonici*, VI, 180, 181, n. 64; 182 n. 65; *Cappello F., De censuris*, 148, n. 158; 151, n. 159.

³¹⁾ Por. c. 7, X, V, 27; *Wernz F., Jus decretalium*, VI, 201, n. 193.